

Economisch - Statistische Berichten

44e JAARGANG - 14 OKTOBER 1959 - No. 2205

Executele
en
bewindvoering

R. MEES & ZONEN Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beheer en administratie van vermogens

TNO

Voor de Economische Documentatie der Economisch-Technische Afdeling van de Nijverheidsorganisatie T.N.O. wordt gevraagd

EEN CHEMISCH ANALIST(E)

met belangstelling en zo mogelijk ook enige kennis van economische aspecten der chemische industrie.

Initiatief, gevoel voor zelfstandigheid, doorzettingskracht en kritisch vermogen alsmede talenkennis zijn eigenschappen, die voor succes in dit werk van veel belang zijn.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Personeelsafdeling van de Economisch-Technische Afdeling T.N.O., Julianalaan 134 te Delft.

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Betaalkantoor voor coupons

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

N.V. STOOMWEVERIJ NIJVERHEID ENSCHEDÉ

roept sollicitanten op voor de functie van

Commercieel Econoom

voor het verrichten van organisatorische, analytische en controlerende werkzaamheden in de commerciële afdelingen alsmede voor het adviseren in het commerciële beleid op korte en lange termijn, rechtstreeks onder de directie.

Hierbij wordt gedacht aan een academicus (ca. 30 jaar) met enige ervaring op commercieel en organisatorisch gebied. In verband met het dynamisch karakter van het bedrijf is het vooral van belang dat kandidaten zich snel in wisselende situaties kunnen inwerken.

Gezien de aard en het gewicht van deze functie kan van een levenspositie gesproken worden met aantrekkelijke toekomstmogelijkheden en gunstige honorering.

Uitvoerige met de hand geschreven sollicitaties voorzien van recente pasfoto, te richten aan de directie, worden gaarne ingewacht onder motto CE. Discretie verzekerd.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: 0 1800 52939. Administratie: 0 1800 38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

De belastingdruk op gezinnen in Nederland

De verdeling van de druk der belastingen over de verschillende inkomensklassen en bevolkingsgroepen is reeds zeer lang een politieke kluit, waarover men niet spoedig uitgestreden raakt. Wie enigermate op de hoogte is van de economische en fiscale literatuur van vóór de oorlog, weet ook hoezeer men toen op essentiële punten in het onzekere verkeerde over de *werkelijke* verdeling van deze belastingdruk. Dit vond o.a. zijn oorzaak in het feit, dat geen of onvoldoende gegevens beschikbaar waren over het uitgavenpatroon — onmisbaar voor het berekenen van de druk der indirecte belastingen — van de diverse gezinstypen.

Naarmate de budgetonderzoekingen omvangrijker en beter werden, wonnen ook de studies over de belastingdruk aan waarde. Men behoeft slechts een vergelijking te maken tussen de studie van de Vereniging voor Belastingwetenschap van 1928 en de in januari 1939 verschenen publikatie van het C.B.S. over „Het aandeel van enkele indirecte belastingen en landbouwcrisisheffingen in de gezinsuitgaven” om te zien, welke verbeteringen in tien jaren tijds konden worden bereikt. Door de oorlog kon uiteraard van het goede voornemen van het C.B.S. om nieuwe berekeningen te publiceren niets komen. Eerst nadat een normaal naoorlogs consumptiepatroon was ontstaan had het zijn nieuwe budgetonderzoekingen te verrichten. Zoals bekend, is dit het grote nationale budgetonderzoek 1951 geworden. Hierin lag tevens de nieuwe basis voor een diepgaand onderzoek naar de verdeling van de druk der diverse belastingen over de gezinnen in Nederland.

Het is buitengewoon verheugend, dat de resultaten van deze belastingdrukmetingen thans bekend zijn gemaakt¹⁾. Voor Regering, parlement en beleidsambtenaren is het, vooral in een tijd waarin de belastingen worden gehanteerd als instrument van de economische en sociale politiek, van uitermate groot belang een enigszins betrouwbaar inzicht te hebben in de betekenis, welke de inkomensgrootte, de gezinsomvang, de beroepsklasse alsmede tariefsveranderingen in de tijd hebben voor het bedrag, dat aan de verschillende belastingen — vooral de indirecte belastingen —

¹⁾ Belastingdruk op gezinnen, „Statistische en Economische Onderzoekingen”, 2e kwartaal 1959.

moet worden opgebracht. In dit verband is het ook toe te juichen, dat de kostprijsverlagende subsidies als negatieve indirecte belastingen door het C.B.S. zijn verwerkt. Jammer daarentegen is het, dat de sociale lasten buiten het onderzoek bleven. De nieuwe C.B.S.-publikatie biedt ook de wetenschapsbeoefenaar belangrijk materiaal. Evenals indertijd bij de publikatie van de resultaten van het nationaal budgetonderzoek is ook thans de gevolgde methode uitvoerig uiteengezet.

Het onderzoek, dat, zoals opgemerkt, uitgaat van het gezinsuitgavenpatroon van 1951, heeft als richtdata voor de belastingdrukmetingen de nieuwojaarsdagen van 1954 en 1956 genomen. De premisse, dat het nominale inkomens- en bestedingspatroon van 1951 ongewijzigd is gebleven, roept uiteraard specifieke onzekerheden op. In de publikatie wordt echter een en ander duidelijk verantwoord. Bovendien wordt in een aanhangsel gepoogd voor de inkomstenbelastingen de personele belasting een vergelijking te geven voor „sociaal gelijkgebleven gezinnen”.

Door het C.B.S. zijn o.a. de volgende conclusies getrokken: 1. de indirecte belastingen zijn in verhouding tot de — in grootte stijgende — inkomens ongeveer proportioneel; 2. de invloed van de grootte van het gezin is bij de directe belastingen veel sterker dan bij de indirecte belastingen en 3. er is geen verschil van betekenis in belastingdruk te constateren tussen handarbeiders en hoofdarbeiders met eenzelfde inkomen en een, qua omvang, zelfde gezin. Vooral de eerste conclusie is belangwekkend. Vóór de oorlog is immers herhaalde malen betoogd en met cijfers gepoogd aan te tonen dat de indirecte belastingen, althans de belangrijkste categorieën ervan, een degressieve werking hadden. Dat deze situatie in het na-oorlogse belastingbeeld is veranderd, verdient de volle aandacht.

Overigens is met de nieuwe C.B.S.-publikatie over de feitelijke verdeling van de belastingdruk over de gezinnen nog niet het laatste woord gesproken. In de publikatie wordt met nadruk gewezen op de onvolkomenheden, welke aan het verrichte onderzoek nog kleven. Dit neemt niet weg, dat Nederland met dit onderzoek weer bewezen heeft in de internationale statistische wereld een vooraanstaande plaats in te nemen.

Voorburg.

Mr. J. H. CHRISTIAANSE.

Belastingdruk in pro mille van het gezinsinkomen op 1 januari 1956

	Handarbeiders			Hoofdarbeiders		
	f. 3.000--f. 4.000	f. 3.000--f. 4.000	f. 5.000--f. 6.000	f. 5.000--f. 6.000	f. 8.000--f. 12.000	f. 8.000--f. 12.000
gezinsgrootte ..	2	4	6	4	4	4
totaal	94	48	45	56	94	148
direct	45	2	1	11	44	99
indirect	49	46	44	45	50	49

INHOUD

	Blz.		Blz.
De belastingdruk op gezinnen in Nederland, door Mr. J. H. Christiaanse	819	Europa-bladwijzer No. 6a	830
De Miljoenennota 1960: naderende inflatie, door Prof. Dr. H. J. Witteveen	820	Aantekening:	
De interne verslaglegging van de onderneming, door W. C. H. Leijdeckers	826	De Westeuropese gasvoorziening; de Sahara redder in de nood?, door F. S. Noordhoff ...	832
		Mededelingen voor economen	833
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	835

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glász; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De Miljoenennota 1960 valt uit conjunctuurpolitiek oogpunt gemakkelijk te beoordelen. De expansie in onze economie is nu al krachtiger dan was voorzien en zal zich vermoedelijk verder voortzetten. Daarbij komt nog de ontwikkeling van de loonvorming. De zeer ruime compensaties voor de huur- en melkprijshoging komen in feite neer op een algemene loonronde van 4 pCt. Tezamen met de verwerking van de huurbijslag 1957 en de autonome loonstijgingen is daardoor in april 1960 al een stijging van het loonniveau met 7 à 8 pCt. te verwachten. Bovendien is onmiddellijk begonnen met de vrijere loonvorming, die thans bijzonder gevaarlijk is door het gekozen systeem, door het tijdstip van invoering en doordat zij samengaat met een algemene loonronde. In 1960 is daarom een sterk inflatoire ontwikkeling te verwachten. De begroting 1960 zou aan deze expansie nog een extra impuls in inflatoire richting toevoegen. Verschillende verdere inflatoire desiderata worden bovendien met kracht naar voren gebracht. Om het inflatiegevaar te beperken zal zelfbeheersing nodig zijn. Daarnaast zal de vorming van conjunctuurreserves door Overheid en bedrijfsleven gewenst zijn.

De Miljoenennota 1960: naderende inflatie

Inleiding.

De Miljoenennota 1960 valt uit conjunctuurpolitiek oogpunt gemakkelijk te beoordelen. De voor 1960 te verwachten conjuncturele ontwikkeling tekent zich duidelijk af. Men behoeft daarom niet lang te wikken en te wegen om vast te stellen, aan welke eisen de begroting met het oog op een evenwichtige ontwikkeling zal moeten voldoen.

De beschouwingen in de Miljoenennota zijn dan ook geheel doordrongen van de bezorgdheid van de Regering voor een nieuwe golf van inflatie en overbesteding. In de slotbeschouwing stelt de Regering het aldus: „De huidige omstandigheden vergen een omzichtig beleid, opdat onze economie niet door een te snelle toeneming van de bestedingen opnieuw — en dan waarschijnlijk eerder dan de vorige maal — in een toestand van ernstige onevenwichtigheid zal geraken”.

Zo gemakkelijk als het is om de juiste diagnose te stellen, zo moeilijk blijkt het echter te zijn om de vereiste pijnlijke medicijnen toe te passen. De begroting 1960 biedt bij nadere analyse allermindst het krachtige tegenwicht, waar de huidige ontwikkeling om vraagt. Gemeten aan haar eigen doelstellingen schiet deze begroting volkomen tekort.

De conjuncturele ontwikkeling.

Alle beschikbare gegevens wijzen er op, dat de expansie in onze economie al in het lopende jaar aanzienlijk krachtiger is geworden dan het vorig jaar door de Regering werd voorzien. Was de in de Miljoenennota 1959 neergelegde verwachting nog, dat het stijgingstempo bescheiden zou zijn, thans constateert de Minister, dat het lopende jaar in afwijking van deze verwachting een krachtige expansie te zien geeft. Terecht voegt hij daaraan toe: „In deze expansie en in het geconstateerde versnellingsmoment ligt een duidelijke waarschuwing”. De drijvende krachten achter deze hernieuwde expansie lagen kennelijk bij de uitvoer en de investeringen.

De uitvoerwaarde lag in de eerste zeven maanden van dit jaar circa 10 pCt. boven de overeenkomstige periode van 1958. Het uitvoerprijspeil lag 3 pCt. lager, zodat het volume van de uitvoer nog sterker moest toenemen om een 10 pCt. hogere uitvoerwaarde te bereiken. In deze gunstige

ontwikkeling weerspiegelt zich het krachtige herstel van de wereldconjunctuur. Wij staan met dit stijgingspercentage van de uitvoerwaarde dan ook niet alleen. In het laatste kwartaalverslag van de Europese Economische Gemeenschap wordt voor de Gemeenschap als geheel in het tweede kwartaal een stijging van de uitvoerwaarde van 11 pCt. tegenover de overeenkomstige periode van 1958 geconstateerd. Wij lopen dus in dit opzicht met onze partners in de Gemeenschap nog maar nauwelijks in de pas. Dit zou op een zeker evenwicht in onze relatieve concurrentiepositie kunnen wijzen.

Ook onze *investeringsactiviteit* neemt weer toe. In de Miljoenennota wordt de verwachting uitgesproken, dat de investeringen in vaste activa van bedrijven in 1959 7½ pCt. boven het volume van 1958 zullen liggen. De pas verschenen investeringsenquête van het C.B.S. geeft voor de industrie een stijging van 1958 op 1959 van 10 pCt. In de verkeerssector ligt de situatie ongunstiger, daar de verwachte bestellingen van de scheepvaart een zeer belangrijke daling laten zien. Daar de scheepsbouw nog enige tijd van opdrachten is voorzien, zal deze teruggang voorlopig waarschijnlijk maar in beperkte mate in de conjunctuur doorwerken. Er blijft dus een belangrijke stijgende tendens, die nog wordt versterkt doordat ook de voorraadvorming weer toeneemt.

In dit beeld past ook een opleving van de woningbouw en een stijging van de investeringen in de overheidssector, welke laatste in de Miljoenennota eveneens op 10 pCt. wordt geschat.

Ten slotte treedt ten gevolge van dit alles een toeneming van de *consumptie* op, die volgens de Nota voor 1959 naar volume op circa 4½ pCt. wordt geraamd. Dat uit deze stijging van de vraag ook een stijging van de produktie en een daarmee gepaard gaande verkrapping van de arbeidsmarkt voortvloeit, spreekt vanzelf.

Voor 1960 kan een voortgaan van deze ontwikkeling worden verwacht. De opgang van de wereldconjunctuur schijnt zijn grenzen voorlopig nog niet te hebben bereikt. Een voortgezette stijging van onze uitvoer is dus te voorzien. De gunstige afzetmogelijkheden, die daardoor ontstaan, zullen de neiging tot investeren verder stimuleren.

Volgens de Miljoenennota verwacht het Centraal Planbureau een stijging van de investeringen van ten minste 10 pCt. De voortgang van de expansie, die van deze krachten het gevolg zou zijn, zou, op zichzelf de grenzen van de produktiemogelijkheden waarschijnlijk al overtreffen en dus opnieuw tot overspanning en inflatie kunnen voeren.

De loonvorming.

Daarbij komt nu echter als een zeer belangrijk extra-element nog de ontwikkeling van de *loonvorming*. In mijn beschouwing over het recente S.-E.R.-advies over het sociaal-economisch beleid ¹⁾ toonde ik aan, dat de door de Raad voorgestelde combinaties van maatregelen A en B — nog afgezien van de resultaten van een vrijere loonvorming — tot inflatie zouden voeren. Ik ging daarbij uit van de voorgestelde verwerking van de huurbijslag 1957 (1,1 pCt.) en van de voorgestelde looncompensaties van 2,75 pCt. In de gedachtengang van het S.-E.R.-advies zouden deze worden toegevoegd aan de normale incidentele loonsverhogingen, die voor 1959 en 1960 tezamen op 5,5 pCt. werden geschat. In combinatie met de voorgestelde verhoging van huren en melkprijzen kon dan een prijsstijging worden verwacht van 3,2 pCt., terwijl de index van de kosten van levensonderhoud zelfs 4,3 pCt. zou stijgen.

Hoe zal de door de Regering uitgestippelde loonpolitiek zich nu verhouden tot deze inflatoire voorstellen van de S.-E.R.? In haar nota over de loonpolitiek heeft de Regering compensatiemaatregelen aangekondigd, die nog aanzienlijk ruimer zouden zijn dan volgens het S.-E.R.-advies, hoewel zij aan de andere kant de huurverhoging beperkte tot 20 pCt.

Deze compensatiemaatregelen zullen tezamen een stijging van de loonsom met 4 pCt. meebrengen. Was in het S.-E.R.-advies al sprake van overcompensatie, de door de Regering ontworpen compensaties zijn zo ruim, dat zij in feite het karakter krijgen van een *algemene loonronde* ²⁾. Tezamen met de verwerking van de huurbijslag 1957, de stijging die het loonniveau medio 1959 in vergelijking met het gemiddelde van 1958 reeds vertoont en met de minimaal nog te verwachten autonome loonstijgingen zou daardoor in april 1960 een stijging van het loonniveau met 7 à 8 pCt. te verwachten zijn ³⁾.

In die situatie wenste de Regering nu bovendien *onmiddellijk* een begin te maken met de *vrijere loonvorming* ⁴⁾. Daarmee nam zij een uitermate zware taak op zich. Na

¹⁾ Zie: „De S.-E.R. wijst ons de weg naar nieuwe inflatie” in „E.-S.B.” van 3 juni 1959.

²⁾ Het zeer ruime karakter van de looncompensaties wordt in het bijzonder veroorzaakt doordat de door de Regering bepaalde minima zo hoog liggen. Minima van f. 3,50 tot f. 4 per week brengen de compensaties voor de meerderheid der werknemers ruimschoots boven 3 pCt. Daarbij komt dan nog de verhoging van de premie kinderbijslag met 0,8 pCt. van de loonsom.

³⁾ De verwerking van de huurbijslag 1957 zal een verhoging van de loonsom met globaal 1 pCt. meebrengen. In juni lag het loonpeil circa 1,7 pCt. boven het gemiddelde voor 1958. De regelingslonen voor de nijverheid waren 185, tegen een gemiddelde van 182 voor 1958. Daarbij komen de „autonome” loonstijgingen. Deze kunnen wij minimaal stellen op 1 pCt. per jaar, het percentage, dat naar schatting van het Centraal Planbureau alleen al door wijzigingen in tariefsystemen en verschuivingen tussen bedrijfstakken zou worden bereikt (zie Centraal Economisch Plan 1959, blz. 51). Voor de periode van medio 1959 tot april 1960 zou dit dus $\frac{3}{4}$ pCt. bedragen.

⁴⁾ In haar nota van 25 juni sprak zij uitdrukkelijk de wens uit, dat door werkgevers en werknemers het loonoverleg „onmiddellijk na de behandeling van deze nota” zou worden geopend

een lange periode van uniforme loonronden vormt de overgang naar een systeem dat zekere differentiaties mogelijk moet maken op zichzelf al geen gemakkelijk probleem. De vrijere loonvorming is thans echter nog extra gevaarlijk geworden door een drietal oorzaken: het gevolgde systeem, het tijdstip van invoering en het samengaan met een algemene loonronde.

1. *Het gevolgde systeem.* Ter bepaling van de mogelijke loonsverhoging in de afzonderlijke bedrijfstakken is men uitgegaan van de te verwachten stijging van de arbeidsproductiviteit. Dit criterium kan wel op het economisch leven als geheel worden toegepast, maar is voor een *bedrijfstaksgewijze benadering* mijns inziens principieel onjuist en praktisch onbruikbaar. Principieel onjuist, omdat de stijging van de produktiviteit in belangrijke mate afhankelijk is van de technische ontwikkeling, die van nature in bepaalde sectoren van het economisch leven grotere mogelijkheden heeft dan in andere. De betekenis van deze laatste sectoren (Overheid, onderwijs, dienstverlening etc.) voor de behoeftebevrediging behoeft echter niet geringer te zijn. Er is dus geen reden de arbeidskrachten daar lager te belonen ⁵⁾. Praktisch is het criterium van de produktiviteitsstijging bovendien zeer moeilijk bruikbaar, omdat nauwkeurige en betrouwbare gegevens over de stijging van de produktiviteit voor de meeste bedrijfstakken ontbreken. Dit leidt er gemakkelijk toe, dat men bij de loononderhandelingen op drijfzand geraakt en gaat goochelen met cijfers, die een volkomen onvoldoende basis hebben. Het is duidelijk, dat om al deze redenen het criterium van de produktiviteit per bedrijfstak het gevaar in de hand werkt, dat de loonsverhogingen in totaal de grenzen van de economische mogelijkheden gaan overschrijden.

2. *Het tijdstip van invoering.* Afgezien van het voor de vrijere loonvorming gekozen systeem is ook het tijdstip van invoering ongelukkig. Wij zagen al, dat zich opnieuw een krachtige expansie in ons economisch leven ontwikkelt. De vraag naar arbeidskrachten neemt daardoor uiteraard toe. Zoals uit de grafiek op blz. 2 van de Miljoenennota duidelijk blijkt, is op de arbeidsmarkt alweer een situatie bereikt, waarin de openstaande aanvragen en de nog aanwezige arbeidsreserve elkaar in evenwicht houden. Bij een voortzetting van de expansie zijn dus zeer spoedig weer spanningen op de arbeidsmarkt te verwachten. Dit kan een ernstige bedreiging vormen voor het experiment met de vrijere loonpolitiek. Wanneer een algemeen tekort aan arbeidskrachten ontstaat, wordt het voor vele werkgevers welhaast een levensbelang om niet bij anderen achter te blijven in hun loonniveau.

3. *Het samengaan met een algemene loonronde.* Deze gevaren worden nu nog bijzonder verscherpt doordat dit experiment begint op een ogenblik, waarop — zoals wij zojuist zagen — binnen een half jaar een „algemene loonronde” van 4 pCt. moet worden doorgevoerd, die tezamen met de verwerking van de huurbijslag 1957 en de „autonome” loonstijgingen een stijging van het loonniveau van 7 à 8 pCt. zal veroorzaken. De besprekingen over de vrijere loonvorming beginnen dus in een sfeer, waarin het er alleen om gaat, wat men nog aan deze 4 pCt. (7 à 8 pCt. inclusief autonome loonstijgingen) kan toevoegen. Zou men het laten bij deze 4 pCt. loonstijging, die toch voor vele bedrijfs-

⁵⁾ Mijn principiële bezwaren tegen het criterium van de produktiviteit per bedrijfstak heb ik nader uitgewerkt in mijn artikelen in „E.-S.B.” van 3 juni en 1 juli en in een beschouwing in „De Volkskrant” van 18 juli jl. over „Het criterium voor de vrijere loonpolitiek”.

takken al een stevige stijging inhoudt, dan zou dit dus moeten betekenen, dat de vrijere loonvorming op 0 uitkomt. En in de discussie wordt juist deze vrijere loonvorming als het element van welvaartsverbetering gezien. De overige loonstijgingen zijn nu eenmaal — hoezeer ook de enorme compensaties zijn — ten onrechte — geëtiketteerd als compensatie voor de hogere huren en melkprijzen. Psychologisch is dit ongelukkig. Ongetwijfeld zal het hierdoor nog moeilijker vallen dan het anders reeds zou zijn om de achterblijvende bedrijfstakken binnen de grenzen te houden, die door het gekozen criterium van de produktiviteit worden getrokken.

De gevaren van de door de Regering gekozen toepassing der gedifferentieerde loonvorming zijn dus duidelijk. Welke resultaten dit stelsel in de komende maanden zal opleveren zal de tijd moeten uitwijzen. Op dit ogenblik kennen wij nog slechts de uitkomsten in een tweetal bedrijfstakken: de metaalindustrie en de grafische industrie. De eerste beslissing vóór de metaalindustrie geeft intussen al aanleiding tot verontrusting. Voor een bedrijfstak, die voor een belangrijk deel toch stellig een zeer gunstige positie zal innemen uit een oogpunt van produktiviteitsontwikkeling is immers een loonstijging uit de bus gekomen, die men alleen in overeenstemming met de aanwijzingen kon brengen door de duur van de C.A.O. met een half jaar te verlengen ⁶⁾. De loonstijging in begin 1960 moet op die wijze worden gedekt door de in 1961 te verwachten stijging van de produktiviteit. Een dergelijk vooruitrijpen op de toekomst is misschien voor de betrekkelijk weinig arbeidsintensieve metaalindustrie zonder bezwaren door te voeren; voor andere bedrijfstakken schept dit echter een gevaarlijk precedent. Daarbij heeft men dan nog aangenomen, dat de verkorting van de arbeidsduur, die geleidelijk mogelijk wordt gemaakt, door een extra-produktiviteitsverbetering zal kunnen worden gedekt. Zo is men in deze gunstige bedrijfstak dus al tot de uiterste grens gegaan.

Na deze beslissing voor de metaalindustrie lijkt het waarschijnlijk, dat de gemiddelde loonstijging ten gevolge van de gedifferentieerde loonvorming *ten minste* op 3 pCt. zal uitkomen. En een stijging van 4 pCt. zal gemakkelijk ontstaan; wanneer in enkele gevallen aan de te verwachten pressie zou worden toegegeven. *Al met al moeten wij derhalve rekenen met een gemiddelde loonstijging per 1 april 1960 van circa 11 pCt.* Zulk een loonstijging ligt 6 pCt. boven hetgeen volgens het S.-E.R.-advies zonder prijsstijging mogelijk zou zijn ⁷⁾. Gaan wij uit van de normale relaties, zoals deze aan de berekeningen in dit advies ten grondslag zijn gelegd, dan zou daaruit een prijsstijging resulteren van circa 6 maal 0,35 = 2,1 pCt. Tezamen met het effect van de huur- en melkprijzerverhogingen zouden de kosten van levensonderhoud dan circa 5 pCt. omhoog gaan. *De toepassing van de vrijere loonvorming zou aldus een ontwikkeling veroorzaken, die nog aanmerkelijk meer inflatoir zou zijn dan uit de combinaties van maatregelen A. en B in het S.-E.R.-advies volgens mijn eerdere berekeningen zou volgen.* In deze combinaties was het resultaat van de „vrijere” loonvorming dan ook slechts p.m. opgenomen. Bij deze berekening zijn bovendien de gevolgen van een verkorting van de arbeidsduur buiten beschouwing

⁶⁾ Zie: „De Onderneming” van 12 september jl.

⁷⁾ In de prognose, waarvan het S.-E.R.-advies uitgaat ligt namelijk opgesloten, dat bij een loonstijging van 5½ pCt. over 1959 en 1960 een stijging van het consumptieprijspeil van ½ pCt. zou ontstaan.

gebleven. Toch zal men op het voetspoor van de metaalindustrie hiertoe stellig in de meeste bedrijfstakken wel willen overgaan. En het lijkt op zijn minst genomen twijfelachtig of de kosten hiervan — ook op langere termijn — door extra produktiviteitsstijging zullen worden goedgemaakt. Voor zover dit niet het geval zou blijken te zijn, zou uiteraard een verdere stijging van de arbeidskosten het gevolg zijn.

Op dit gevaar gekomen, moeten wij ten slotte nog een tweetal tegenargumenten overwegen. Het eerste houdt in, dat door de expansie een sterkere stijging van de produktie zou kunnen ontstaan, zodat meer „ruimte” voor loonsverhoging zou worden geschapen.

Dit argument is niet houdbaar, omdat een meer dan normale produktiestijging vanaf het punt van volledige werkgelegenheid alleen te bereiken is door gebruik te maken van *overwerk* of door *minder efficiënte krachten* in te schakelen. De produktie per hoofd van de bevolking neemt dan wel toe, maar in de meer arbeidsintensieve bedrijfstakken zullen de *grenskosten* daardoor niet dalen, maar eerder stijgen. Een dergelijke ontwikkeling houdt dus — zelfs zonder verdere loonstijging — al een tendentie tot prijsstijging in.

Dit gevaar van prijsstijging brengt ons tot de tweede tegenwerping. Bij de huidige regeringspolitiek zou een prijsverhoging niet zijn toegestaan. Dit is op zichzelf juist; en het is bij de vrijere loonpolitiek ook noodzakelijk de eis te stellen, dat loonstijgingen niet in de prijzen mogen worden doorberekend. Maar of deze eis na verloop van enige tijd ook werkelijk effect kan sorteren is in het licht van de ervaringen van de afgelopen jaren uitermate dubieus. Gedetailleerde en effectieve prijscontrole is nu eenmaal zowel onmogelijk als ongewenst. Een politiek van overreding en globaal toezicht, zoals die tot nu toe is gevolgd, kan wel excessen voorkomen, maar kan op de duur niet beletten, dat de prijzen zich bij de kosten aanpassen. Die aanpassing van de prijzen bij de kosten is trouwens ook onmisbaar voor de evenwichtige werking en voor de groei-kracht van het bedrijfsleven. De globale prijspolitiek van de achter ons liggende periode heeft dan ook niet kunnen verhinderen, dat de kosten van levensonderhoud stegen van 100 in 1953 tot 115 in 1957 (exclusief verplichte sociale verzekeringen en loonbelasting).

Zo kan onze conclusie niet anders luiden dan dat in 1960 een sterk inflatoire ontwikkeling is te verwachten. De krachtige expansie, die het economisch leven weer meevoert, staat op het punt een enorme extra-stimulans te ontvangen van een inflatoire loonontwikkeling. Deze hangt nauw samen met de wijze, waarop men het experiment met de gedifferentieerde loonvorming is begonnen. Zij is echter niet alleen daaraan toe te schrijven. De fundamentele bron der gevaren schuilt hierin, dat de Regering deze gedifferentieerde loonvorming heeft willen combineren met een algemene loonronde, die in feite ligt opgesloten in de overmatig ruime looncompensaties. Dit streven om twee dingen tegelijk te doen en ieder min of meer het zijne te geven: loonvorming, is typisch inflatoir. De gevolgen daarvan zullen moeilijk kunnen uitblijven.

De begroting voor 1960.

Tegen de achtergrond van deze ontwikkeling moeten wij nu de begroting voor 1960 bezien. Tegen de sterke inflatoire krachten, die in het komende jaar zijn te verwachten, zal de begroting een zo effectief mogelijk tegenwicht moeten

geven. Dit doel streeft de Regering kennelijk ook na. In het begin van de slotbeschouwing van de Nota wordt onomwonden gesteld: „Een welbewuste anticyclische werking van de begroting is derhalve geboden”. Deze klare doelstelling is te prijzen. In de hausejaren 1955 en 1956 was dit inzicht niet zo duidelijk aanwezig. Toen heeft men de conjunctuurpolitieke doelstelling te veel laten verwateren door deze alleen te willen richten op te hoge bestedingen van binnenlandse oorsprong. Daarmee liet men in feite het doel van betalingsbalansevenwicht overheersen⁸⁾.

Een beter conjunctureel inzicht spreekt ook uit de wijze, waarop de Minister van Financiën thans het conjuncturele effect van de begroting beschouwt. Hij blijft daarbij namelijk niet alleen staan bij het financieringsaspect, zoals dat uitkomt in het saldo van de begroting, maar hij beziet daarnaast — en in de slotbeschouwing zelfs voornamelijk — de wijzigingen in het totale uitgavenniveau en in de hoogte der belastingtarieven, waar immers de autonome impuls, die de overheidshuishouding op de totale vraag uitoefent, van afhangt. Aldus sluit hij zich in principe aan bij de beschouwingwijze, die ik al enige jaren bij de beoordeling van het conjunctureel en monetair effect van de begroting heb gevolgd⁹⁾.

Geheel instemmende met de doelstelling en de analyse, die in de Miljoenennota gegeven zijn, komen wij dan nu tot de vraag, in hoeverre de begrotingscijfers aan de gestelde eisen voldoen. Daartoe zal ik weer uitgaan van dezelfde analyse, die ik ook in vorige jaren heb toegepast. Ook ditmaal is het nodig enige posten, die geen monetair betekenissen hebben uit de begrotingscijfers te elimineren. Vervolgens moeten wij — zoals ook de Minister dat thans doet — de reactie van de belastingopbrengsten op de verwachte stijging van het nationaal inkomen uitschakelen; om dan onze aandacht te richten op de wijziging in het begrotingsbeeld. De opstelling, waartoe men op die wijze komt, is gegeven in tabel 1.

In deze tabel zien wij om te beginnen, dat de vermoedelijke uitkomst voor 1959 maar in betrekkelijk beperkte mate van de begroting voor dat jaar afwijkt. Dit is een duidelijk verschil met de gang van zaken in 1958, toen de grote veranderingen juist in de realisatiecijfers naar voren kwamen. In de vermoedelijke uitkomst voor 1959 komen in hoofdzaak twee verschillen met de begroting aan het licht:

1. Door de snellere ontwikkeling van de expansie neemt de belastingopbrengst sterker toe dan was voorzien. De reactie der belastingen moet daardoor in de tabel geschat worden op f. 371 mln. in plaats van op f. 254 mln.

2. Er valt een zekere daling van het uitgavenpeil te constateren. Deze is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van de landbouwsubsidies met f. 120 mln. Ook dit effect is een gevolg van de opleving van de conjunctuur. Het vorig jaar wees ik er al op, dat deze subsidies ten gevolge van ons stelsel van garantieprijs een automatische anti-cyclische beweging vertonen¹⁰⁾. Dit is thans zeer duidelijk ook bij de opleving van de conjunctuur tot uiting gekomen.

Richten wij nu vervolgens onze blik op de begrotings-

⁸⁾ Vergelijk mijn artikel over de Miljoenennota 1956 in „E.-S.B.” van 19 oktober 1955.

⁹⁾ In de uitwerking van dit gezichtspunt wijkt de Minister daarvan intussen in één opzicht, waarop ik aanstonds terugkom, nog belangrijk af.

¹⁰⁾ Vergelijk: „De Miljoenennota 1959: conjunctuurpolitiek tegen wil en dank” in „E.-S.B.” van 5 november 1958.

TABEL 1. Analyse van de Rijksbegroting

	Ver- moede- lijk beloop	Begro- ting	Ver- moede- lijke uitkomst	Begro- ting
	1958	1959	1959	1960
1. Overschot (+) of tekort (—) op G.D. + L.E.F.	— 55	+ 50	+ 216	+ 633
2. Te verwachten additionele uitgaven (—)	— 159	— 198	—	— 113
3. Additionele uitgaven uit tegenwaarderekening (—)	—	—	—	—
4. Ontvangsten uit tegenwaarderekening (—)	— 17	—	—	—
5. Correctie i.v.m. afschrijving (+) ..	+ 63	+ 63	+ 63	+ 66
6. Voorgestelde maatregelen	—	+ 110	—	—
7. Uitgaven B.D. excl. aflossingen (—)	— 776	— 1.323	— 1.793	— 1.445
8. Aftrek van woningbouwvoorschotten, overgenomen van gemeenten	+ 193	+ 670	+ 550	+ 717
9. Saldo van overlopende posten ..	—	— 81	—	— 56
Totaal 1 t/m 9	— 751	— 709	— 964	— 198
10. Correcties voor posten zonder monetair betekenis:				
a. kredietverlening i.v.m. liquidatie E.B.U.	—	—	+ 360	—
b. overneming vorderingen op Hongarije, Turkije, Tsjecho-Slowakije	—	—	+ 18	—
c. deelname in I.M.F.	—	—	+ 131	—
d. opbrengst vijandelijk vermogen	— 35	— 5	— 10	— 5
11. Totaal relevant deflatoir (+) of inflatoir (—) saldo	— 786	— 714	— 465	— 203
12. Reactie van de belastingopbrengst op veranderingen in het nationaal inkomen (stijging opbrengst (—) a)	—	— 254	— 371	— 619
13. Totaal autonoom deflatoir (+) of inflatoir (—) saldo	—	— 968	— 836	— 822
14. Van de begroting uitgaande deflatoire (+) of inflatoire (—) impuls	—	— 182	— 50	— 357

a) De reactie van de belastingopbrengst is aldus geschat: In de vermoedelijke uitkomst 1959: In bijlage 3 van de Miljoenennota, blz. 10, wordt vermeld, dat de belastingopbrengst ten gevolge van de snellere expansie f. 117 mln. hoger zal zijn dan aanvankelijk was geraamd. Dit bedrag moeten wij dan optellen bij de in de begroting verwerkte reactie van f. 254 mln., waarvan ik in mijn artikel over de Miljoenennota 1959 uitging. Voor de begroting 1960: Op blz. 29 van de Miljoenennota wordt aangegeven, dat — afgezien van enkele opbrengstverlagende factoren — ten gevolge van de economische ontwikkeling een toename van de totale belastingopbrengst wordt verwacht van f. 735 mln. Na aftrek van 15,7 pCt., die bestemd zijn voor provinciën en gemeenten, resteert voor het Rijk f. 619 mln.

cijfers voor 1960, dan zien wij onmiddellijk, dat het saldo van de Gewone Dienst (incl. L.E.F.) wel een verbetering van ongeveer f. 300 mln. vertoont, maar dat deze verbetering ver wordt overtroffen door de belangrijke reactie van de belastingopbrengst op de inkomensstijging van ruim f. 600 mln. Schakelt men deze reactie van de begroting op de expansie uit, dan blijkt het autonoom-inflatoir saldo van de begroting 1960 toch f. 360 mln. toe te nemen in vergelijking tot het relevante saldo van de vermoedelijke uitkomst voor 1959. In tegenstelling tot de begroting 1959, die geen noemenswaardige extra-impuls aan de expansie heeft gegeven, zou de begroting 1960 aan de te verwachten expansie dus toch nog een extra impuls in inflatoire richting toevoegen.

Hoe is dit ongewenste resultaat ontstaan en hoe staat de Regering tegenover een uitkomst, die zo duidelijk met haar eigen doelstelling in conflict schijnt te komen? Om de eerste vraag te beantwoorden, kunnen wij de cijfers van de begroting in enkele belangrijke mutaties rangschikken:

TABEL 2.

Enkele belangrijke mutaties in de begroting 1960 in vergelijking tot de vermoedelijke uitkomst 1959

Verlaging belastingtarieven (ongehuwden, doorverking investeringsaftrek, verlaging invoerrechten)	f.	175 mln.
Daling uitgaven L.E.F.	f.	— 155 mln.
Stijging overige uitgaven G.D.	f.	+ 350 mln.
Totaal	f.	+ 370 mln.

In de uitgavencijfers zien wij aan de ene kant een daling van de landbouwsubsidies met f. 155 mln. Dit is een gevolg van de voorgenomen verhoging van de melkprijs, en van de voortgaande verbetering van de conjunctuur. Een onzeker element ligt daarbij overigens in de hoogte der garantie-prijzen, die nog moeten worden vastgesteld.

Deze belangrijke ontlasting van de begroting wordt echter ver overtroffen doordat de normale uitgaven¹¹⁾ op de Gewone Dienst van de verschillende ministeries circa f. 350 mln. hoger zijn geprojecteerd dan in 1959. Tezamen met het effect van de voorgestelde verlaging van de belastingtarieven voor ongehuwden én de doorwerking van de investeringsaftrek etc. hebben wij dan juist een verklaring voor de in onze analyse van de begroting gebleken inflatoire impuls van f. 360 mln.

De belangrijke stijging van de normale uitgaven, die voor 1960 wordt voorgesteld (f. 350 mln. is ongeveer 5 pCt. van het totaal der uitgaven op de G.D.) lijkt — nog afgezien van de ongewenste inflatoire werking, die de begroting daardoor verkrijgt — niet onbedenklijk. Nadat het uitgavenpeil in de jaren 1953 tot 1956 regelmatig met honderden miljoenen per jaar was gestegen, is in 1958 en 1959 een stabilisatie bereikt. Die stabilisatie gaf reële grond voor de hoop, dat met de stijging van de belastingopbrengst door de ontwikkeling van onze economie ruimte voor een verantwoorde belastingverlaging zou ontstaan. Het feit, dat de stijging der uitgaven thans is hervat, dwingt ons deze hoop weer op te schorten. Wel is het moedgevend, dat de Minister uitdrukkelijk stelt, dat naar zijn mening de bestaande belastingdruk te hoog is, waarna hij concludeert, dat „de uitgavenontwikkeling ruimte zal moeten creëren voor een verlaging van de fiscale lasten”. Hij voegt daaraan echter dadelijk toe, dat men met deze uitspraak „op zichzelf nog ver van een verwezenlijking staat”. Het is natuurlijk ook juist, dat voor een aantal overheidstaken een zekere groei noodzakelijk is. Het streven zal er daarom op gericht moeten zijn op andere punten een zekere verlaging te bereiken. Wanneer de Regering haar doel van belastingverlaging wil verwezenlijken, zal zij er zeer op bedacht moeten zijn een krachtige greep op de uitgaven te krijgen.

Het belangrijkste punt voor dit ogenblik is intussen, dat de stijging der uitgaven pro-cyclisch in plaats van anti-cyclisch werkt. Hoe heeft de Regering zich kunnen verzoenen met een inflatoire werking van de begroting, die duidelijk tegen haar eigen bedoelingen ingaat? De Minister hanteert hiertoe in de Miljoenennota een tweetal argumenten.

1. Om te beginnen wenst de Minister het anti-cyclisch effect van de begroting *relatief* te zien. Niet de uitgavenstijging op zichzelf, maar de stijging van de overheidsuitgaven *in vergelijking tot het nationaal inkomen* beschouwt hij als de maatstaf voor de anti-cyclische werking van de begroting. Hij acht het „niet noodzakelijk en in de praktijk ook nauwelijks mogelijk” om het absolute uitgavenpeil in de opgaande fase te verlagen. In deze gedachte ligt iets redelijks voor zover men daarbij uit zou gaan van de op de lange duur als normaal te beschouwen inkomensstijging van bijv. 3 pCt. Een overeenkomstige stijging van de rijksuitgaven zou men dan als de trendlijn kunnen zien, waaromheen de anti-cyclische fluctuaties moeten plaatsvinden.

¹¹⁾ De begroting is bovendien nog ontlast doordat de uitgaven voor de aanvullende werkgelegenheid aanmerkelijk kunnen worden verlaagd. Uit de begroting voor Sociale Zaken blijkt, dat — in vergelijking tot de begroting 1959 — voor dit doel f. 70 mln. minder is uitgetrokken.

Doordat de Minister de uitgaven echter zonder meer relateert aan de stijging van het nationaal inkomen, die wordt verwacht, ontnemt hij aan de anti-cyclische begrotingspolitiek vrijwel alle kracht. In de verwachte stijging van het nationaal inkomen komt de expansie immers juist ten volle tot uiting. In de zin van de Minister zou de begroting dus al als „anti-cyclisch” bestempeld mogen worden, wanneer de inflatoire impuls ervan geringer is dan overeenkomt met het algemene inflatietempo. M.i. zou men in dat geval niet méér mogen zeggen dan dat de begroting *slechts in beperkte mate pro-cyclisch is*.

Dit is intussen alleen een kwestie van begripsvorming. Belangrijker is het wezen der zaak. Waarschijnlijk heeft de Regering het inderdaad als „nauwelijks mogelijk” beschouwd om de uitgaven te verlagen. Het is ook stellig duidelijk, dat het niet mogelijk is de overheidsuitgaven naar willekeur te verlagen. In de begroting 1960 is echter de niet onbelangrijke ruimte aanwezig, die door de daling van de landbouwsubsidies en van de uitgaven voor de werkgelegenheid¹¹⁾ is ontstaan. Stabilisatie van de overige uitgaven zou dan voldoende zijn geweest om een wezenlijk anti-cyclisch effect te bereiken. Die stabilisatie is zeker mogelijk; zij is juist twee jaren achtereen toegepast. De vraag, waar het op aankomt is dus, of zulk een verlaging van uitgaven ook „niet noodzakelijk” was. In het licht van de snelle ontwikkeling van de expansie en van de krachtige inflatoire impulsen, die de loonvorming daaraan in de komende maanden nog zal toevoegen, zagen wij al, dat een sterk tegenwicht volstrekt nodig zou zijn om een nieuwe ontsporing te voorkomen. *Zulk een tegenwicht is zeker niet te verwachten van een begroting, waarvan men op zijn best kan zeggen, dat de inflatoire impuls, die zij uitoefent, met enkele procenten bij de inflatoire ontwikkeling van de economie zal achterblijven.* En meer dan dit kan men inderdaad van de begroting 1960 niet zeggen. De inflatoire impuls van f. 360 mln. maakt op het totaal der betreffende uitgaven 4½ pCt. uit. Rekent men daarbij nog de te verwachten salarisverhoging van ambtenaren, dan zal dit ten minste tot 5½ pCt. toenemen. Daarmee zou de overheids-huishouding nog maar weinig bij de verwachte stijging van het nationaal inkomen van 7 pCt. achter blijven.

2. In de slotbeschouwing van de Miljoenennota stelt de Minister het anti-cyclisch effect van de begroting gunstiger voor door een vergelijking te maken met de *begroting* voor 1959 in plaats van met de *vermoedelijke uitkomst*. Ook in onze tabel wordt bij die vergelijking de inflatoire impuls aanzienlijk geringer (het autonome inflatoire saldo van f. 822 mln. moeten wij dan stellen tegenover het relevante saldo van f. 714 mln. in de begroting 1959). De Minister acht die vergelijking wel juist, omdat de vermoedelijke uitkomst — zoals wij hierboven ook zagen — alleen afweek ten gevolge van een snellere expansie. Hij stelt het zo, dat het anti-cyclisch effect van de begroting aldus zou zijn vervoegd. Er zou dus een kleiner deel van dit effect voor 1960 overblijven. Zijn conclusie is dan: „Dit is geen nadeel; integendeel, deze vervoegde aanpassing van de overheidsfinanciën bevordert de geleidelijkheid van de economische opgang”. Deze redenering lijkt mij onjuist. In 1959 was de expansie nog in haar begin; zij kwam aanvankelijk rustig op gang en bleef tot nu toe binnen de grenzen van het economisch en monetair evenwicht. De begroting 1959 heeft daarbij geen belangrijke impuls gegeven; en de beperkte impuls is door de snellere expansie inderdaad nog geringer geworden. De gevaren dreigen echter in 1960. De expansie zal dan van nature al in een gevaarlijke fase komen en zal

door de te verwachten loonstijgingen nog sterke extra-stimulansen krijgen. Het lijkt mij daarom bepaaldelijk wél een groot nadeel, wanneer in het kritieke jaar 1960 de anti-cyclische momenten in de begroting al voor een deel zijn uitgewerkt en het Rijk in feite — in tegenstelling tot het rustige jaar 1959 — een niet te verwaarlozen inflatoire impuls uitoefent. Dit kan allerminst bevorderlijk zijn voor de „geleidelijkheid van de economische opgang”. Het zal integendeel verstorend werken, daar de expansie een stimulan- s zou krijgen juist in de fase, waar afremming het meest nodig wordt.

Al met al lijkt mij de conclusie duidelijk, dat de begroting 1960 ondanks de goede bedoelingen, waarvan de Regering blijk geeft, onvoldoende tegenwicht zal geven tegen de aanrollende inflatoire ontwikkeling. Daarbij komt bovendien nog, dat het er naar uitziet, alsof de uitgavenstijging nog groter zal worden dan in de begroting is voorzien. Verschillende verdere desiderata worden reeds met grote aandacht naar voren gebracht. Om te beginnen is in het kader van de vrijere loonvorming ook een salarisverhoging voor de ambtenaren te verwachten. Stellen wij deze op 4 pCt., dan zou dit al een verdere stijging der uitgaven met f. 100 mln. meebrengen. Denken wij vervolgens aan de inpoldering van de Lauwerszee, aan de bouw der zo zeer begeerde tunnels bij Amsterdam en aan de verkorting van de diensttijd, dan is er weinig verbeeldingskracht nodig om ons een additionele uitgavenstijging voor te stellen van nogmaals enige honderden miljoenen. Even duidelijk is het echter, dat het toegeven aan al deze op zichzelf respectabele verlangens de toch al opkomende inflatiegolf zodanig zou opzweepen, dat ernstige ongelukken niet zouden kunnen uitblijven.

Mogelijkheden ter beperking van de inflatie.

In plaats van bij deze onmiskenbare dreiging te blijven staan, lijkt aan het slot van deze beschouwing de vraag op haar plaats: wat kan thans nog worden gedaan om het inflatiegevaar zoveel mogelijk te beperken? Uit de aard der zaak is het eerst nodige daartoe, dat alle groeperingen in ons volk zich realiseren, dat wij niet alles tegelijk kunnen doen. De Regering van haar kant zal duidelijk moeten stellen, dat zij het niet allen tegelijk naar de zin kan maken. Het resultaat van een dergelijk streven zou immers zijn, dat de lasten uiteindelijk opnieuw op de „vergeten groepen” zouden worden afgewenteld. Uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid zou dit onaanvaardbaar zijn. Het doel moet daarom zijn om de stijging van de overheidsuitgaven en de verlaging der belastingtarieven voor het komende jaar met alle kracht te beperken en zo mogelijk te komen tot een *lager* in plaats van een *hogere* totaal van uitgaven en belastingverlagingen dan de begroting aangeeft. Tegelijk zullen wij de loonontwikkeling met grote zelfbeheersing binnen de perken moeten houden. De pas door de Regering gegeven verduidelijking van de richtlijnen voor de loonvorming zal daar hopelijk toe kunnen bijdragen; al zal het wel grote en begrijpelijke bezwaren oproepen, wanneer de andere bedrijfstakken hierdoor in feite in een ongunstiger positie zouden worden gebracht dan de metaalindustrie.

Naast deze duidelijke noodzaak tot zelfbeperking verdient één punt thans in het bijzonder de aandacht. Wanneer het tegenwicht, dat de begroting kan geven, beperkt blijft tot een bescheiden afremming van de expansie doordat men de toegenomen belastingopbrengst niet ten volle weer uitgeeft, dan zullen wij er ten minste naar moeten streven, dat *deze rem monetair zo effectief mogelijk functioneert*. In de Mil-

joenennota wordt ervan uitgegaan, dat de daling van het begrotingstekort ertoe zal leiden, dat een geringer beroep wordt gedaan op de kapitaalmarkt, zodat daar meer ruimte zou overblijven voor de financieringsbehoeften van bedrijfsleven en lagere overheid. Een dergelijke gang van zaken zou ons echter allerminst garanderen, dat de rem op de hausse effectief zou zijn. De kans lijkt dan integendeel groot, dat de daling van het begrotingstekort een sterkere stijging der investeringen in de hand werkt. Om dit te voorkomen zou het beleid er op gericht moeten zijn om aan de kapitaalmarkt een groter bedrag te onttrekken dan voor de financiering van het begrotingstekort nodig zou zijn. De extra geleende bedragen zouden dan moeten worden gesteriliseerd. Aflossing van kortlopende schuld bij het bankwezen zou al in die richting kunnen werken. Dit zou geldvernietiging meebrengen en aldus een effectief deflatoir moment introduceren.

Een andere mogelijkheid, die in sommige opzichten aantrekkelijker lijkt, ligt in het storten van de beschikbaar komende middelen in een geblokkeerde *conjunctuurreserve* bij De Nederlandsche Bank¹²⁾. Daarbij zou men tevens kunnen overwegen een deel van de stijging van de belastingopbrengst, die aan de gemeenten toekomt, niet onmiddellijk uit te keren, maar te reserveren voor verdere consolidatie van kortlopende gemeenteschulden of voor de vorming van een eveneens te blokkeren *gemeentelijk conjunctuurfonds*. Dit zou een aanmerkelijke versterking der conjunctuurpolitiek kunnen betekenen, daar aangenomen kan worden, dat de gemeenten de ruim f. 70 mln.¹³⁾, die zij ten gevolge van de expansie meer zouden ontvangen, geheel weer zullen uitgeven. Het ten dele reserveren van dit bedrag voor latere jaren zou tot een meer regelmatige en evenwichtige ontwikkeling van de gemeentelijke uitgaven kunnen bijdragen.

In deze lijn zou dan ook de vorming van *belastingvrije conjunctuurreserves voor het bedrijfsleven* passen. Deze gedachte, die in de afgelopen jaren telkens naar voren is gebracht, zou zich thans bij uitstek voor toepassing lenen. Hiermee zou men immers de structureel noodzakelijke stimulans voor de investeringen kunnen gieten in een vorm, die niet de conjunctureel volkomen averechtse werking heeft, die de investeringsaftrek en vervroegde afschrijving in de expansie hebben. Zoals ik vroeger heb aangegeven, zou men dan de conjunctureel ongewenste prikkel van de investeringsaftrek al kunnen wegnemen door de faciliteiten van de conjunctuurreserve als tegenwicht naast die van de investeringsaftrek te stellen. Zodra een positief *afremmen* van de investeringsactiviteit noodzakelijk zou worden kan de vervroegde afschrijving worden getemporeerd en de investeringsaftrek opgeschort, zodat alleen de remmende faciliteit van de conjunctuurreserve open blijft¹⁴⁾.

Maatregelen in deze richting kunnen stellig geen wonderen bewerken. Maar in de moeilijke situatie, die voor ons ligt, behoort elke mogelijkheid om de spanning te verlichten zo veel mogelijk te worden benut. In hoofdzaak zal de kans om de inflatiedreiging nog te overwinnen intussen afhankelijk blijven van de mate van zelfbeperking, die Regering en maatschappelijke groepen zullen kunnen opbrengen.

¹²⁾ Vergelijk geschrift No. 4 van de Prof. Mr. B. M. Teldersstichting: „Conjunctuurpolitiek, het strategische punt voor een liberaal beleid”. M. Nijhoff, 1959.

¹³⁾ De stijging van de totale belastingopbrengst wordt geschat op f. 484 mln. De gemeenten krijgen daarvan circa 15 pCt.

¹⁴⁾ Zie: „Belastingvrije conjunctuurreserves voor het bedrijfsleven” in „E.-S.B.” van 22 februari 1956, blz. 160.

Schrijver releveert dat het principe der budgettering, nl. het tegenover elkaar stellen van werkelijke en toegestane kosten, weliswaar eenvoudig is doch dat de toepassing hiervan in de gecompliceerde werkelijkheid haar eigen problemen met zich brengt; het is daaraan dat hij dit artikel opzet van de verslaglegging, o.a. rekening houdend met wensen van de leiding, administratief-technische mogelijkheden en kosten. In dit verband wordt ook ingegaan op inhoud en vorm der verslaglegging. Daarna wordt de zgn. verticale differentiatie in de verslaglegging behandeld, d.w.z. dat voor verschillende beleidsniveaus met hun verschillende beslissingsbevoegdheden de splitsing der kosten in een vast en een variabel deel op verschillende wijze geschiedt. Doch ook binnen een beleidsniveau, dus horizontaal, is differentiatie der verslaggeving gewenst, vanwege het verschil in aard der functies, bijv. commerciële en technische.

De interne verslaglegging van de onderneming

Inleiding.

Bij de vervaardiging der interne verslaglegging wordt uitgegaan van bepaalde principes betreffende de delegatie van verantwoordelijkheden en van de toerekening en de „afrekening” van kosten. In vele gevallen zullen dit de principes van de budgettering zijn. Waar bovendien de budgettering veel heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van de verslaglegging, wordt hierna, waar daartoe aanleiding bestaat, aan de budgetprincipes aangehaakt. Overigens is er naar gestreefd het betoog voor de verslaglegging, bedoeld als het is voor ieder die van de verslaglegging interesseert, met inbegrip dus van hen die van de budgetprincipes niet of weinig op de hoogte zijn.

Ten aanzien van het onderwerp zal een tweetal beperkingen worden aangebracht. Ten eerste zal onder interne verslaglegging worden verstaan: het geheel der door de

(vervolg van blz. 825)

Men realiseer zich wel, dat het voor de gezondheid van onze maatschappij van het grootste belang is, dat de duidelijke les van de achter ons liggende periode in acht wordt genomen. Ook verliese men niet uit het oog, dat de prijsontwikkeling van grondstoffen, die in de afgelopen jaren ten gunste van onze economie heeft gewerkt, zich bij een voortgaande hausse in de wereldconjunctuur gemakkelijk weer tegen ons zou kunnen keren.

De Miljoenennota besluit met de volgende twee zinnen:

„Wij moeten voorkomen, dat een gezonde en verheugende groei ontaardt in onevenwichtigheden en alsdan leidt tot een pijnlijk aanpassingsproces. De aanvaarding van de begroting 1960, zoals zij hierbij wordt aangeboden, alsmede van de daarmee verband houdende wetsontwerpen, zal daartoe een wezenlijke bijdrage zijn”.

De eerste van deze zinnen onderschrijf ik volkomen. Ten aanzien van de tweede moet ik echter tot mijn bedroef concluderen, dat de door de Regering uitgesproken bedoeling om in de nieuwe expansie inderdaad tot een „welbewust doorgevoerde anti-cyclische begrotingspolitiek” te komen, met deze begroting niet zou worden gerealiseerd.

Rotterdam.

Prof. Dr. H. J. WITTEVEEN.

administratie opgestelde en door haar aan de ondernemingsleiding uitgebrachte periodieke berichtgeving omtrent het ondernemingsgebeuren. De tweede beperking is hierin gelegen dat bij onderstaande beschouwingen uitsluitend gedacht is aan de interne verslaglegging (hierna kortweg verslaglegging genoemd) van de grote onderneming.

Model en werkelijkheid.

In ieder handboek over budgettering wordt met een cijfervoorbeeld gedemonstreerd hoe voor een zekere periode, door het stellen van de werkelijke tegenover de volgens bepaalde normen „toegestane” kosten, het resultaat van een afdeling van de onderneming wordt bepaald en gesplitst naar oorzaken en welke conclusies uit deze splitsing kunnen worden getrokken. Vervolgens wordt geconstateerd dat deze splitsing, ook wel resultatenrekening geheten en in beginsel het verslag leverend, een bij uitstek geschikt instrument is: voor de afdelingschef om zijn kosten en efficiency te bewaken en rekenschap af te leggen van zijn beleid; voor zijn superieuren om dit beleid te beoordelen.

Deze gedachtengang is ongetwijfeld juist, althans in die zin dat een goed gefundeerde „filosofie” wordt gegeven welke de weg wijst hoe voorzien kan worden in een dringende behoefte van de ondernemingsleiding, nl. het definiëren en vervaardigen van bovenbedoeld beleidsinstrument, als logisch en noodzakelijk gevolg van de onvermijdelijke delegatie van verantwoordelijkheden.

Echter bestaat er een groot verschil tussen het voorbeeld in het handboek en de werkelijkheid. Het voorbeeld geeft, en kan slechts geven, een demonstratie aan de hand van een vereenvoudigd model van een afdeling of van een kleine groep van afdelingen, waardoor dus ook de toegepaste methode en het gewonnen inzicht gestileerd en schematisch zijn. Nu is de werkelijkheid gecompliceerder dan welk model ook. Er bestaat dus, ook al zijn de principes bij beide dezelfde, tussen model en werkelijkheid een als regel aanmerkelijke afstand.

Dit impliceert dat men niet mag verwachten dat de modelsituatie actueel is. M.a.w., de op het model toegepaste methoden en de verkregen analyses zullen zo zonder meer niet in de werkelijkheid gelden, zodat in de praktijk met

deze afstand rekening moet worden gehouden. Het is aan de *praktische toepassing* van principes deze afstand te overbruggen.

Bezwaren.

Wanneer afgezien wordt van een eventueel noodzakelijke aanpassing van de ondernemingsorganisatie en van de introductie, welke aan de invoering van het budgetsysteem voorafgaan, resteren betreffende deze overbrugging twee belangrijke punten. Er zullen zich bezwaren voordoen wanneer de praktische toepassing op deze punten te wensen overlaat. Deze bezwaren zijn dan tweërlei: 1. de ondernemingsleiding, bestaande uit functionarissen aan wie verslag wordt uitgebracht, beschouwt de verslaglegging niet als een geschikt instrument; 2. de vervaardiging van de verslaglegging geschiedt inefficiënt.

Na invoering der budgettering zal als regel nog een proces nodig zijn van het „ingroeien” der praktische toepassing. Ook bij een normaal verloop van dit proces kan in een bepaalde onderneming op een bepaald moment deze toepassing nog niet voltooid zijn. In dit geval moeten bovengenoemde bezwaren worden opgevat als zijnde inherent aan dit groeiproces, al zal men er uiteraard naar moeten streven dat dit zo weinig mogelijk tijd in beslag neemt.

Echter is het ook mogelijk dat dit proces verkeerd verloopt. Zo kan de groei bijv. te traag zijn of zelfs stilstaan, wellicht doordat niet of onvoldoende wordt gerealiseerd dat er een afstand moet worden overbrugd. In dergelijke gevallen zou van reële bezwaren en van reële schade voor de onderneming gesproken moeten worden. Gevallen waarin moet worden versneld of bijgestuurd.

Beïnvloeding van het nut van de verslaglegging.

De verslaglegging heeft tot object de handhaving en bevordering van de bedrijfseconomische doelmatigheid van ondernemingshandelingen. Uitgaande van de budgetprincipes kan dit nog anders en praktischer worden gezegd: in eene onderneming en haar onderdelen zal worden geregeld een zekere afstand bestaan tussen de werkelijke en de bereikbare resultaten en het nut van de verslaglegging is nu hierin gelegen dat zij ertoe bijdraagt deze afstand in te korten. Dit nut wordt door drie factoren beïnvloed:

- de kwaliteit van de verslaglegging;
- bepaalde persoonlijke kwaliteiten van hen die de ondernemingsleiding uitmaken;
- bepaalde persoonlijke kwaliteiten van de verslagleggers.

De laatste twee factoren vormen noodzakelijke voorwaarden welke vervuld moeten worden opdat een goede verslaglegging nut kan afwerpen. Vooral de mate waarin de leiding hiervoor openstaat bepaalt mede dit nut. Maar ook de wijze waarop de verslaglegging wordt uitgebracht en zo nodig verdedigd, is van groot belang.

Naast deze directe invloed zou gesproken kunnen worden van een indirecte invloed, in zoverre genoemde drie factoren op elkander inwerken. Zo zal een goede verslaglegging meehelpen de kwaliteit van de leiding op te voeren. Omgekeerd zal de leiding, door het uitoefenen van kritiek op de verslaglegging, de kwaliteit hiervan mede verbeteren,mits ook de verslagleggers goede kritiek positief kunnen verwerken.

Vooral deze onderlinge beïnvloeding ligt goeddeels in het emotionele vlak en zal spanningen kunnen veroorzaken. In beginsel zijn deze gezond, daar zij er belangrijk toe kunnen bijdragen optimale situaties te bereiken. In dit geval: het beschikbaar zijn van een verslaglegging waarvan

het nut, afgewogen tegen de kosten van vervaardiging, maximaal is.

Technische specificatie van de verslaglegging.

Het zojuist besprokene betekent natuurlijk niet dat met een willekeurige verslaglegging kan worden gestart, het verder aan de „spanningen” overlatend tot de optimale verslaglegging te komen.

Wanneer de onderneming een nieuw artikel zal gaan produceren en op de markt brengen, zal hiervan eerst een technische specificatie worden opgesteld, waarbij er naar gestreefd wordt de optimale combinatie te bereiken van tal van factoren, waaronder technische en commerciële eisen en mogelijkheden. Veelal zullen na verloop van tijd deze factoren opnieuw geharmoniseerd moeten worden, maar dat neemt niet weg dat de eerste specificatie noodzakelijk was en zo goed mogelijk diende te zijn.

Wanneer de verslaglegging wordt opgevat als een produkt, een administratief produkt, worden de aangestipte punten eveneens waargenomen. Binnen bepaalde grenzen wordt zo goed mogelijk rekening gehouden met de wensen van gebruikers, i.c. van de ondernemingsleiding, zowel als met administratief-technische mogelijkheden, met financieringsmogelijkheden wanneer aanschaffing van kostbare administratieve apparatuur moet worden overwogen, met kostenfactoren, het niveau van administratieve employés, e.d.

Ook de opzet, de eerste technische specificatie van de verslaglegging, zal zo goed mogelijk moeten zijn. Zij is a.h.w. het startpunt van de praktische toepassing. Hoe beter gestart wordt, des te minder zal later geharmoniseerd en bijgestuurd moeten worden, des te meer zekerheid bestaat dat het uiteindelijke doel zal worden bereikt en des te eerder zullen de vruchten van een goede verslaglegging worden geplukt.

Deze technische specificatie dient zeer gedetailleerd te zijn, evenals dit noodzakelijk en dus gebruikelijk is ten aanzien van technische producten. Van alle verslagen, welke gezamenlijk de verslagperiode vormen, dienen het raamwerk en de verslagperiode nauwkeurig te worden vastgesteld, benevens de binnen dit raamwerk passende inhoud en vorm der verslaglegging.

Wanneer tot in details bekend is welk administratief produkt geleverd moet worden, is het verder een administratief-technisch probleem vast te stellen welke basisgegevens nodig zijn en volgens welke administratieve methode deze verwerkt moeten worden om de verslaglegging zo efficiënt mogelijk te vervaardigen.

Mocht een bepaald punt van de specificatie de kosten van vervaardiging aanmerkelijk verhogen, dan is het als regel aan de topleiding te beoordelen of deze hogere kosten al dan niet verantwoord zijn. Uitwerking der administratieve methode kan dus nog wijziging van de specificatie tot gevolg hebben.

Als de opzet der verslaglegging wordt aangevat als hier in beginsel geschetst, bestaat de meeste zekerheid dat inhoud en vorm der verslaglegging niet door de administratieve methode worden beïnvloed. Dit is een punt van belang, juist omdat deze beïnvloeding er in een geringe mate oorzaak van kan zijn dat verslagen voor gebruikers irreeel en onverteerbaar worden.

De administratieve methode wordt hier niet besproken. Aan het slot van dit artikel zullen hierover slechts enige algemene opmerkingen worden gemaakt.

Thans zal worden overgegaan tot het meer concretiseren

van wat hierboven genoemd werd de technische specificatie van de verslaglegging. En wel door achtereenvolgens te bespreken: de inhoud en vorm van de verslaglegging in het algemeen en de verticale en horizontale differentiatie.

Inhoud en vorm (algemeen).

Het is de taak van de verslaglegging een overzicht te geven van het gehele gebeuren de onderneming betreffende, voor zover van bedrijfseconomisch belang. Zij dient dus de „bedrijfseconomische waarheid” te bevatten en om deze te formuleren heeft de verslaglegging een bepaalde inhoud en vorm.

Betreffende de inhoud zal hier niet gepoogd worden een opsomming te geven van de interne en externe gegevens welke de verslaglegging zal moeten, of met vrucht zal kunnen, bevatten. Volstaan worde met het volgende.

De werkelijkheid wordt zoveel mogelijk vergeleken met taakstellende of normcijfers en, waar nuttig en mogelijk, met externe gegevens. De actualiteit van de gegevens van een verslagperiode dient zodanig te zijn dat zoveel mogelijk een beeld wordt gegeven van het „heden”. Deze actualiteit wordt vergroot door een geschikte keuze van de lengte der verslagperiodes der afzonderlijke verslagen, zowel als door het snelle opleveren der verslagen na afloop van deze periodes. Tendenties blijken door vergelijking van actuele met historische gegevens. Voorts zullen in bepaalde gevallen schattingen betreffende de toekomst van nut kunnen zijn, omdat deze immers de actuele gegevens of tendenties een duidelijke taal kunnen doen spreken. Gegevens zijn van kwantitatieve of van financiële aard, beide, van verslag tot verslag, in een bepaalde dosering.

Deze opmerkingen hebben betrekking op de totaliteit van de verslaglegging; uiteraard zal zelden één verslag alle genoemde gegevens bevatten.

Als regel zal het van belang zijn de inhoud in de tijd te variëren, in die zin dat niet alleen andere onderdelen der onderneming of bepaalde kwesties, doch ook andere facetten der „bedrijfseconomische waarheid” van tijd tot tijd scherper of anders worden belicht. Dit belang is niet slechts gelegen in het feit dat, bijv. over een jaar gezien, de verslaglegging „leerzamer” is dan wanneer volgens een bepaald schabloon wordt tewerk gegaan. Doch ook hierin dat een dergelijke variatie meehelpt de belangstelling voor de verslaglegging levend te houden en dat verslagmoetheid bij de gebruikers wordt voorkomen of verminderd.

Ook aan de vorm (tabellen, grafieken, tekst) dient de grootste aandacht te worden besteed. Administratieve denkwijzen en vaktermen dienen te worden geweerd; punten welke voor de leiding van belang zijn dienen duidelijk uit te komen. Ook betreffende de vorm kan het nuttig zijn van tijd tot tijd enige variatie aan te brengen.

Inhoud en vorm dienen op gebruikers te worden afgestemd. Deze afstemming is logisch en noodzakelijk omdat zij de bruikbaarheid en dus het nut van de verslaglegging in hoge mate bepaalt. Bij deze afstemming moeten de volgende grenzen in acht worden genomen:

- de discipline ten aanzien van aanvaarde principes (bijv. van de budgettering) mag niet worden doorbroken;
- de bedrijfseconomische waarheid moet onverkort worden gehandhaafd;
- het stimulerend effect dat de verslaglegging als regel zal bevatten;
- kostenoverwegingen betreffende de vervaardiging van de verslaglegging.

Mocht in een bepaald geval een wens onvervulbaar

blijken, dan moge bedacht worden dat de verslaglegging geen kost is welke aan de hand van een menu kan worden besteld en dat ook verteerbare kost nu eenmaal gekauwd moet worden. Als regel mag echter worden aangenomen dat binnen bedoelde grenzen genoeg ruimte is aan reële wensen van de leiding te voldoen.

De hierboven bedoelde afstemming geschiedt in beginsel door de verticale en horizontale differentiatie.

Verticale differentiatie.

Van de verslaglegging werd gezegd dat zij tot object heeft de handhaving en bevordering der bedrijfseconomische doelmatigheid. De hoogst bereikbare doelmatigheid is een optimale combinatie, het beste compromis, van vele en velerlei factoren. Waar deze bovendien geheel of ten dele interdependent zijn, moet bij het zoeken naar en het bereiken van deze combinatie een veelheid van problemen tegemoet worden getreden en overwonnen. Hieraan werken alle beleidsniveaus van hoog tot laag mee.

Wanneer men de onderscheidene beleidsniveaus „van boven naar beneden” beschouwt, worden belangrijke verschillen geconstateerd, veroorzaakt door de veranderende aan deze niveaus gebonden beslissingsbevoegdheden. Uit een bepaalde beslissing van een beleidsniveau ontstaan voor het naast lagere niveau een of meerdere data, waarvan dit niveau o.a. moet uitgaan bij het zoeken naar zijn gunstigste combinatie. Daar dit geldt voor iedere twee aan elkaar grenzende niveaus, tonen de gezamenlijke niveaus ten aanzien van hun „beslissingsgebieden” naar beneden toe een zekere verenging.

Deze verenging heeft voor de verslaglegging gevolgen welke door onderstaande figuur-schematisch worden weergegeven.

BELEIDSNIVEAU	OMVANG EN AARD VAN DE KOSTEN	
HOOGSTE	VARIABEL	
----	VARIABEL	VAST
----	VARIABEL	VAST
----	VARIABEL	VAST
----	VARIABEL	VAST
----	VARIABEL	VAST
ONDERSTE	VARIABEL	VAST

Ieder beleidsniveau bestaat uit technische, commerciële en andere functionarissen met een budgettaire verantwoordelijkheid. De dikomlijnde rechthoeken stellen voor de omvang van de kosten waarover gerapporteerd wordt. De beleidsniveaus tonen verschillen, zowel naar omvang als naar aard van de kosten waarover gerapporteerd wordt. „Naar boven” neemt de omvang van de kosten toe, terwijl de vaste kosten afnemen. Dit wordt veroorzaakt door de wijze van verslagleggen betreffende voornamelijk de vaste kosten, welke als volgt toegelicht en gemotiveerd wordt.

Stel dat voor een afdeling en voor een zekere periode, de voorcalculatie o.a. gebaseerd wordt op een geschat bedrag aan vaste kosten van f. 100.000 en een eveneens geschatte produktie van 200.000 eenheden. Blijkt later de werkelijke produktie 180.000 eenheden te zijn geweest, dus 10 pCt. lager, dan is 10 pCt. van het bedrag van f. 100.000 of f. 10.000 niet in de produktie „gedekt”. In het verslag zal dan een verlies van f. 10.000 op vaste kosten wegens onderbezetting worden vermeld.

Er wordt wel gezegd dat de geschetste behandeling van de vaste kosten voor alle niveaus noodzakelijk is, omdat

deze kosten onder druk „vloeibaar” worden; de druk nl. van het doen variëren der toegestane kosten (f. 90.000 in het voorbeeld) met de omvang van de produktie. Echter rijzen tegen deze opvatting een tweetal bedenkingen.

Ten eerste kan deze methode voor de onderneming gevaarlijk zijn in een periode van produktie-uitbreiding. Ten tweede: het kan inderdaad noodzakelijk zijn de vaste kosten onder druk te zetten, maar het zou verspilling van energie betekenen dit te doen op niveaus welke betreffende deze kosten geen beslissingsbevoegdheden hebben. Verder veroorzaakt deze verkeerde druk een verslagmoetheid, welke een desinteresse voor de verslaglegging in de hand werkt en waardoor men juist afraakt van het doel dat men met de verslaglegging hoopte te bereiken.

Dat deze bezwaren als reëel worden gevoeld, blijkt o.a. uit de toepassing in Amerika van de zgn. „direct costing”-methode. Deze erkent wel vaste kosten en de omvang van de toegestane vaste kosten (de norm) fluctueert dus niet met de omvang van de produktie. Deze gedachtengang wordt tot in uiterste consequentie doorgetrokken. Genoemde methode heeft bepaalde nadelen, o.a. het nadeel van eveneens eenzijdig te zijn.

Het lijkt gewenst tussen beide extremen de middenweg te kiezen welke door de figuur wordt weergegeven.

Bij het hoogste beleidsniveau bestaat de geneigdheid ook die kosten welke in objectieve zin vast zijn, in „subjectieve” zin als variabel op te vatten, als gevolg van de grote bevoegdheden en het denken in langere termijnen. Naar beneden toe worden deze kosten, ook in subjectieve zin, meer en meer als vast gezien, zodat uiteindelijk het onderste beleidsniveau de omvang van bijv. een ploeg monteurs, een groep verkopers, een machinepark, als gegeven ziet en de kosten hiervan als vast beschouwt. Uiteraard worden hier de periodekosten bedoeld, voortvloeiend uit het „gereed staan voor produktie”. Dit wordt in de figuur weergegeven door vermindering van de vaste kosten naar boven.

De verschillen in omvang van de totale kosten per niveau (zie figuur) worden veroorzaakt door de twee volgende categorieën vaste kosten: 1. vaste kosten van het onderste niveau welke niet, van boven af, tot en met dit niveau a.h.w. worden doorgestoten, doch slechts tot en met een, mogelijk van geval tot geval, verschillend, hoger niveau (wellicht kunnen hier de zgn. huisvestingskosten als voorbeeld dienen); 2. vaste kosten van verschillende niveaus (bijv. van secretariaten) welke wel naar alle hogere maar niet naar lagere niveaus worden doorberekend. Opgemerkt wordt dat hier in principe ruimte gelaten wordt ook andere dan vaste kosten, bijv. opleidingskosten, te behandelen als onder 2. bedoeld.

De per niveau voorgerecalculeerde totale kosten (de voorcalculatie van tarieven en prijzen blijft hier onbesproken) en, later, de toegestane kosten, zullen in beginsel eveneens het getrapte verloop volgens de figuur moeten tonen. Uiteraard kan hierbij rekening worden gehouden met eventueel per niveau verschillende taakstellingen en budgetrisico's.

Het bovenstaande kan als volgt worden samengevat en geconcretiseerd:

— betreffende daarvoor in aanmerking komende „vaste” en andere kosten, wordt in de verslaglegging niet tot en met het onderste niveau gerapporteerd, doch tot en met een hoger niveau, afhankelijk van de bevoegdheden om de benutting en het rendement van capaciteiten (mensen, machines) en de kosten in het algemeen daadwerkelijk te beïnvloeden;

— op het onderste niveau wordt, betreffende de vaste en andere kosten welke wel in de verslaglegging worden besproken, voornamelijk gerapporteerd door middel van kwantitatieve gegevens. Niet alleen om de kwantitatieve gegevens, door deze onder één financiële noemer te brengen, optelbaar te maken, maar voornamelijk om voor de diverse niveaus ook de nodige diversiteit te verkrijgen ten aanzien van de voorstelling van gegevens (het „aanspreken”) en om door middel van financiële gegevens de vaste kosten op de juiste niveaus onder druk te zetten.

Betreffende de verticale differentiatie zij nog opgemerkt dat als algemene regel gesteld kan worden dat voor de onderste beleidsniveaus de verslagperioden korter zijn dan voor de topniveaus. Ruimte dient te worden gelaten om bepaalde gegevens, wanneer gewenst, bovendien op kortere termijn te rapporteren dan de periode van het eigenlijke verslag.

Soms is het aan te bevelen de veelheid van resultaten, met name in de verslagen voor de hogere leiding, te rubriceren naar belangrijkheid of prioriteit betreffende corrigerende maatregelen. Wanneer de verslaglegger deze mogelijkheid heeft, betekent dit dat hij bepaalde resultaten bijzonder kan belichten en ook op die wijze de belangstelling voor de verslaglegging levend kan houden. Een dergelijke rubricering zou niet slechts passen in het kader van de ondersteuningsfunctie van verslagleggers. Maar eveneens binnen hun, in vele gevallen, uitgegroeide functie welke meebrengt dat zij, als lid van leidinggevende comités, bijdragen leveren tot formuleringen van beleid.

Horizontale differentiatie.

Binnen een beleidsniveau, dus horizontaal, is differentiatie van de verslaglegging eveneens belangrijk. Zij kan mede ongewenste uniformiteit helpen voorkomen.

Deze differentiatie houdt rekening met de aard van de ondernemingsfuncties, zoals de commerciële, de technische functie. Voorts met de aard of de inhoud van de verantwoordelijkheden zoals deze worden beïnvloed door bijv. het produktieproces, de werkzaamheden. Eveneens dient in aanmerking te worden genomen de relatieve belangrijkheid van gegevens. Zo zullen bepaalde kosten voor vele technische functionarissen van geen of weinig belang zijn en dus niet afzonderlijk in de verslagen worden vermeld. Daarentegen kan het voorkomen dat dezelfde kosten voor commerciële functionarissen, soms reeds op het onderste niveau, voor afzonderlijke rapportering in aanmerking komen. Het omgekeerde is natuurlijk eveneens mogelijk.

Slotopmerkingen.

Tussen bovenstaande beschouwingen en de werkelijkheid bestaat uiteraard ook een afstand, zodat pasklare praktische toepassingen hier evenmin konden worden gegeven. Daar er echter naar gestreefd is in bepaalde opzichten bij de werkelijkheid aan te sluiten, wordt gehoopt het inzicht in de problematiek van de verslaglegging te hebben verruimd.

Veel moest summier behandeld worden dat een bredere aandacht ongetwijfeld verdiende. Niettemin moge de kern van het betoog duidelijk zijn: het opvoeren van het nut der verslaglegging door deze laatste op te vatten als een „stuk psychologie”, toegepast aan de hand van o.a. door de bedrijfseconomische doelmatigheid voorgeschreven normen en aldus aan gebruikers aangepast.

De verslaglegging, een gedifferentieerd produkt, zal de administratieve methode als regel belangrijk beïnvloeden.

Het zal gewenst zijn te overwegen intra-comptabele zeer gespecificeerde registratie van werkelijke en toegestane kosten te vervangen door intra-comptabele registratie van zowel minder ver gespecificeerde werkelijke kosten als van totalen van extra-comptabele overzichten. Deze overzichten hebben bijv. betrekking op de benutting en het rendement van capaciteiten (mensen, machines), het „niveau” van het uitgevoerde werk versus het „niveau” van de hiervoor aangewende capaciteit(en), enz. Het zal als regel aanbeveling verdienen deze overzichten bij te houden in kwantitatieve gegevens en te totaliseren in financiële eenheden, waardoor in beginsel de gehele of althans een belangrijk deel der verslaglegging per niveau wordt verkregen.

Het lijkt waarschijnlijk dat een dergelijke methode een positieve invloed heeft op het tempo en de kosten van de verslaglegging, zowel als op de controlebaarheid van de administratie. Immers, deze methode, benevens het primair stellen van de technische specificatie, der verslaglegging, maken het mogelijk de administratieve werkzaamheden

tot het noodzakelijke te beperken en zonder omwegen aan te sturen op de vervaardiging van het „gereed produkt”.

Dat dit in de lijn van de verwachtingen ligt wordt eveneens duidelijk wanneer gerealiseerd wordt dat meerdere gunstige kortsluitingen tussen voor- en nacalculatie verkregen worden. De veelal lange en gecompliceerde voorcalculatorische weg welke (bijv. eens per jaar) moet worden afgelegd, behoeft dan niet meer iedere verslagperiode opnieuw in zijn geheel te worden bewandeld.

Tot slot nog deze opmerking. Wanneer de verslaglegging voor een beleidsniveau niet de gehele „waarheid” bevat zoals deze in de verslaglegging voor het topniveau wordt geformuleerd, betekent dit niet dat deze gedeeltelijke waarheid onwaarheid is. Zij is een deel van de waarheid. Steeds werd hierbij gedacht aan dat deel hetwelk een beleidsniveau dient te kennen en waarvoor het zich moet interesseren, teneinde te kunnen geraken tot die formuleringen van beleid en die uitvoering welke een maximaal resultaat van de onderneming als geheel in uitzicht stellen.

Heemstede.

W. C. H. LEIJDECKERS.

Europa-bladwijzer

No. 6a

Algemeen.

Geen sprookjes, doch de harde werkelijkheid schotelt *Andersen* ons voor in zijn artikel „Opinion on Europe” (European Yearbook, Vol. V, Leiden 1959, blz. 143-160), een verslag van een onderzoek naar de mening van het Belgische, Duitse, Franse en Nederlandse volk over elkaars positieve en negatieve eigenschappen en over de Europese integratie. De Nederlanders waarderen de Duitsers het minst; deze laatste slaan de Nederlanders echter zeer hoog aan. Dat deze appreciatie bij hen afneemt, naarmate zij meer contact met ons hebben, zal onze vreemdelingen-industrie tot nadenken stemmen. Het 755 blz. tellende Yearbook bevat verder o.a. bijdragen van *Salvador de Madariaga* („Critique de l'Europe”), *P. Huet* („L'Agence Européenne pour l'énergie nucléaire”) en *R. P. Rochlin* („Le Conseil d'entraide économique”, de Oosteuropese tegenvoeter der O.E.E.S.) en voorts een overvloed aan gegevens over de vele Europese organisaties.

Wie uit een grijs doch geenszins grauw verleden de beschouwingen van *Proudhon* over federalisme wil volgen, (her)leze: „Du principe fédératif et oeuvres diverses sur les problèmes politiques Européens” (Paris 1959, 607 blz., met een inleiding van *George Scelle*). In de spanning tussen „autorité” en „liberté” wordt het federatief beginsel vooral als waarborg tegen de sociale euvelen van zijn tijd aangeprezen. Al is het de vraag, of zijn felle polemiek en soms wat apodictische uitspraken ons veel wijzer maken, door zijn boeiende schrijftrant is *Proudhon* na een eeuw nog op zijn minst een curieuze verschijning, die volledig recht doet aan het vrijheidselement dat in het begrip federalisme besloten ligt.

Bora Ljubisavljevic laat ons in zijn studie „La pondération dans les institutions européennes” (Leiden 1959, 199 blz.) zien, welke oplossing in de diverse vormen van Europese samenwerking gegeven is aan een der moeilijke problemen van het recht der internationale organisaties: de afweging van de invloed die elk der deelnemende staten bij de besluitvorming moet toekomen.

Een nuttig overzicht van de feitelijke gegevens met betrekking tot de vele produkten van de Europese „passion d'organisation” biedt *Mr. A. M. Stuyt* in zijn preadvies voor de rechtskundige afdeling van het Thijmgenootschap. Zijn mede-preadviseur, *Mr. P. S. R. F. Mathijssen*, laat zijn licht schijnen over de vraag, of het recht der drie Europese Gemeenschappen behoort tot de sfeer van het internationale publiekrecht of wel een nieuwe, originele „supranationale” rechtsorde vormt. Op grond van het eigenaardige mengsel van zowel intern als internationaal recht dat zij te zien geven, concludeert hij tot het laatste (Annalen van het Thijmgenootschap, mei 1959, resp. blz. 1-54 en 54-78).

Speciaal voor de econometristen van belang is de studie van *Prof. E. S. Kirschen*: „La structure de l'économie européenne en 1953” (O.E.E.S., Paris 1959, 52 blz.), waarin deze een „input-output” tabel heeft opgesteld voor de industrieën van alle O.E.E.S.-landen tezamen. Voor zover ons bekend is dit de eerste maal dat een dergelijk onderzoek zich over de nationale grenzen uitstrekt. Begrijpelijkerwijs wordt speciale aandacht besteed aan het statistische materiaal, hetgeen leidt tot een pleidooi voor betere en meer vergelijkbare gegevens.

In verband met de voorbereiding van de kleine vrijhandelszone is het artikel „Probleme eines wirtschaftlichen Zusammenschlusses in Nord-Europa” van *Kurt Wöckenfoth* (Zeitschrift für Geopolitik, juli/augustus 1959, blz. 10-14) het lezen waard, daar het aantoonde hoeveel bezwaren en moeilijkheden er reeds zijn gerezen bij de pogingen een Noordse Markt op te richten, waaraan alleen de Scandinavische landen zouden deelnemen. Dat overigens door informele samenwerking der Noordse landen op velerlei terrein reeds respectabele resultaten zijn bereikt, toont ons het opstel van *Raymond E. Lindgren*: „International Co-operation in Scandinavia”, in het Yearbook of World Affairs 1959 (blz. 95-114).

Voor die fijnproevers onder de lezers, die speuren naar het eigenlijke karakter van de Westeuropese economische

integratie, verwijzen wij naar het boek van Dr. K. H. Domdey, (Probleme des kapitalistischen Weltmarktes, Berlin 1959, 217 + 50 blz.), die dit werk aan de Humboldt-universiteit te Berlijn als Habilitationschrift verdedigde. Hij onthult bladzijde na bladzijde, aan de hand van vele statistieke kaarten, het imperialisme van de reactie-naire Amerikaans en Westduitse monopolisten en stelt daar de zegeningen van het Oosteuropese systeem tegenover.

Inderdaad, wanneer wij in deze kroniek spreken over Europa, dan bedoelen wij vrijwel steeds West-Europa, en beperken wij ons tot de pogingen tot samenwerking op verschillend terrein van de zes, van de zestien, van de „tegen-zeven” of van welke andere groepering dan ook die er in dit verband moge zijn. Deze beperking tot West-Europa is begrijpelijk, gezien de kilte die de verhouding met de Oosteuropese staten sinds de oorlog heeft gekenmerkt. Een speciaal aspect van deze verhouding is besproken door D. A. Wells in een artikel getiteld „Impediments to E.C.E.-clearing operations” (The Southern Economic Journal, april 1959, blz. 447-458). Veel uitzicht biedt hij overigens niet, blijkens de conclusie dat „Institutional heterogeneity, political hostility, and technical deficiencies merge in partnership to limit opportunity for multilateral clearing under the E.C.E.-system”.

In zijn interessant opstel „European Integration: obstacles and prospects” (Yearbook of World Affairs 1959, blz. 140-160) laat E. Parkinson een optimistischer geluid horen. Hij meent dat de gedachte aan een „all-European integration” niet zo irreëel is als men wel denkt. Hij meent dat de verschillen in sociale structuur tussen Oost en West overbrugbaar zijn. Ernstiger is de kloof tussen de politieke stelsels. „What is, however, often overlooked are the social pressures in the Soviet bloc which, in certain circumstances, could assume political forms and lead to the radical modification of the Soviet political system”.

In „European Trade Cycle Policy” (European Aspects, series B, no. 1, Leiden 1959, 55 blz.) bespreekt Dr. F. Hartog de internationale voortplanting van conjunctuurgolven en de middelen ter bestrijding daarvan. In het bijzonder wijdt hij aandacht aan de (indirecte) invloed van de Amerikaanse conjunctuur die hij, ondanks de ervaringen van de recessie in 1957/1958, gewoontegetrouw als de hoofdschuldige beschouwt. Europa zou zich dus vooral tegen Amerikaanse besmetting moeten verweren. Na interne conjunctuurstabilisatie in de Verenigde Staten en internationale stabilisatie van grondstoffenprijzen, ziet Hartog de coördinatie van de conjunctuurpolitiek binnen Europa als derde verdedigingslinie in deze afweerpolitiek. O.i. terecht, wil hij hierbij echter (voorlopig?) niet verder gaan dan het instellen van een Europees college van experts, dat de op dit gebied volledig soeverein te blijven staten zou moeten adviseren. Het valt te betreuren, dat aan deze publikatie, die blijkens het voorwoord reeds in juli 1956 werd geschreven, niet een korte beschouwing is toegevoegd over de ontwikkeling op dit gebied sinds de totstandkoming van het E.E.G.-verdrag.

In „Herstel van de externe convertibiliteit en overgang van E.B.U. naar E.M.O.” (Maandschrift Economie, juli 1959, blz. 573-585) heeft Dr. F. J. A. M. Mallens een belangwekkende beschouwing gewijd aan de achtergrond en de betekenis van het herstel der externe convertibiliteit. Voorts geeft hij in dit artikel een duidelijke beschrijving van de Europese Monetaire Overeenkomst,

zulks tegen de achtergrond van het systeem der nu opgeheven Europese Betalings Unie. Dezelfde stof behandelt G. Schleiminger in „Von der europäischen Zahlungsunion zur Währungskonvertierbarkeit” (Europa-Archiv van 5 september 1959, blz. 544-554).

De in december van het vorige jaar te Straatsburg gehouden Conferentie over de opstelling van een Europees Sociaal Handvest als verlengstuk der Europese Conventie van de Rechten van de Mens blijft belangstelling trekken. Ditmaal treffen wij in Sozialer Fortschritt (mei 1959, blz. 100-102) een artikel aan van Dr. E. G. Erdmann Jr. over „Die Straszburger Konferenz über die Europäische Sozialcharta”.

„Das mehrseitige Abkommen über gewerbliche Rechte im nichtplanmäßigen Luftverkehr in Europa” is de titel van een lezing van Dr. O. Riese, welke is afgedrukt in het Zeitschrift für Luftrecht 1959 (blz. 127-139). Zijn oordeel over deze in het Tractatenblad 1957 no. 137 afgedrukte multilaterale overeenkomst, welke reeds door ons land en acht andere Europese landen is geratificeerd, is tamelijk gunstig, al laat het verdrag de staten nog grote vrijheid in het treffen van maatregelen ter bescherming van hun vaste luchtlijnen.

Volledigheidshalve vermelden wij nog de brochure „Zur Wirtschaft und Einheit Europas” (Bonn 1959, 95 blz.), waarin Hans Orda een aantal gegevens over de Europese economie heeft bijeengebracht.

Het Europa der Zes (algemeen).

In de Schriftenreihe zum Handbuch für Europäische Wirtschaft (Sonderhefte 2) verscheen van de hand van Dr. jur. F. C. Heidelberg een korte, doch vlotte beschrijving van de voorgeschiedenis, inrichting en werking van „Das europäische Parlament” (Verlag August Lutzeyer 1959, 83 blz.) In het European Yearbook (Vol. V, blz. 80-89) wijst A. Boisson ons op de belangrijke rol, die de fracties in de Gemeenschappelijke Vergadering der E.G.K.S. zijn gaan spelen („Les partis politiques à l'Assemblée Commune de la C.E.C.A.”).

De invloed der fracties zal waarschijnlijk nog worden versterkt, als het mocht komen tot de in de Europese verdragen voorziene rechtstreekse verkiezingen. Een werkgroep uit het Parlement is druk bezig met het ontwerpen van een regeling daarvoor. Van de problemen waarvoor deze groep zich gesteld ziet, geeft Prof. L. G. A. Schlichting ons een indruk („Het werkstuk der Europese verkiezingen”, Internationale Spectator van 8 september 1959, blz. 412-419).

Hooggestemd is E. Rideau's: „Euratom, Marché Commun et C.E.C.A.; bilan, espoirs et risques” (Paris, Les éditions ouvrières, 1957, 157 blz.). De kern van dit boekje schuilt in het elfde hoofdstuk: „Le marché commun en face des principes chrétiens”, waarin de positieve houding van de Rooms-Katholieke kerk tegenover de Europese verdragen beschreven wordt. Schrijver bepleit o.a. een groter gezag voor de gemeenschapsorganen en meer ruimte voor de sociale factor, waarbij het primaat van geestelijk-zedelijke menswaarden op de voorgrond dient te blijven.

In „The Harmonization of Laws in Western Europe” (American Journal of Comparative Law, spring 1959, blz. 148-167) geeft Jaroslav G. Polach een duidelijk en overzichtelijk beeld van wat er op het gebied van de harmonisatie der wetgeving in het Europa der Zes is gebeurd en wat daarbij de mogelijkheden en moeilijkheden zijn.

Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en Euratom.

In Frankrijk en Duitsland blijkt men ernstig te denken aan een wijziging van het E.G.K.S.-verdrag, waardoor de Hoge Autoriteit een deel van haar bovennationale macht zal moeten afstaan. Door de kolencrisis zou, volgens voorstanders van een verdragswijziging, duidelijk zijn gebleken dat een Hoge Autoriteit niet bij machte is werkelijke problemen op te lossen. *Maurice Halff* tekent in zijn opstel: „Le problème charbonnier en Europe et la C.E.C.A.” in *Politique étrangère* (no. 3, 1959, blz. 286-301) deze kolencrisis en betoogt dat men de oplossing kan vinden in een samenwerking tussen de Regeringen van de Lidstaten, die de volle verantwoordelijkheid blijven behouden, terwijl de H.A. zou moeten fungeren als administratief orgaan, slechts belast met de dagelijkse leiding. Het is een vlot en knap geschreven stuk, waarin men nauwelijks bemerkt dat er wordt afgebroken, doch niet opgebouwd. Deze trant van denken in Europa is ongetwijfeld gevaarlijk. Het geheel wordt nog bedenkelijker als men weet dat *Maurice Halff* directeur is van het Centre d'études des problèmes économiques européens.

In deze voor de E.G.K.S. in vele opzichten zo moeilijke periode verheugt het ons daarentegen een bijzonder goed boek over deze oudste der Europese Gemeenschappen te kunnen aankondigen, waarin afstand wordt genomen van de moeilijkheden van het ogenblik ten gunste van een beschouwing der economische achtergronden op langere termijn die ten slotte het bestaansrecht van de E.G.K.S. vormen. In „The Schuman Plan, A Study in Economic Co-operation 1950-1959” (New York 1959, 750 blz.) heeft *William Diebold, Jr.* een zeer gedegen en toch bijzonder prettig leesbare beschouwing gegeven over de groei van de Gemeenschap en een waardering van hetgeen werd bereikt. Hij zegt daarvan op blz. 154: „On-

some matters the Community has made striking progress. Other issues have been settled by compromises that leave a rather mixed record of results. And on some questions the activity called for by the Treaty has not yet gone beyond study, talk, and the refusal to yield national positions”. Dit laatste adstrueert hij aan de hand van het vraagstuk van de coördinatie van het vervoer, welk onderwerp hij naast andere bijzondere vraagstukken zoals het belasting- en het kartelvraagstuk uitvoerig behandelt. Zijn conclusie is, dat weliswaar in de E.G.K.S. nog niet die grote veranderingen zijn opgetreden die velen van de oprichting der Gemeenschap hebben gehoopt en vele anderen hebben gevreesd, doch dat een heroriënteringsproces in werking is gezet dat, mits niet ontijdig afgebroken, op den duur een heilzame uitwerking op Europa's economisch vermogen zal hebben.

Onder de titels „Europäische Zusammenarbeit — Organisation und Realität”, „Euratom nach einem Jahr” en „Die Euratom-Grundnormen für den Gesundheitsschutz” heeft het gespecialiseerde tijdschrift „Die Atomwirtschaft” (april 1959, blz. 135-154) een indruk gegeven van alles wat er op atoomgebied in Europa leeft. Interessant is vooral het tweede artikel, waarin getracht wordt de lezer een blik te doen slaan in de organisatie van Euratom en de daar heersende geest. Wij vragen ons echter wel af, of de mededeling dat noch nationale, noch partijpolitieke overwegingen in de dagelijkse gang van zaken en in de beleidsbeslissingen een belangrijke rol spelen, de zaken niet wat te rooskleurig voorstelt. Deze publikatie geeft ook een volledig overzicht van alle kernreactoren, die thans in de Euratom- en O.E.E.C.-landen bestaan, een en ander verlicht met een kaart en een aantal foto's.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

Leiden.

AANTEKENING

De Westeuropese gasvoorziening De Sahara redder in de nood?

Naar veiliger produktiegebieden?

Over de mogelijkheden op petroleum- en aardgasgebied in de Sahara en over de moeilijkheden welke met name aan het transport van aardgas verbonden zijn, worden wij uitvoerig ingelicht door *Philip W. Whitcomb* in een artikel in het bekende Amerikaanse blad „The Christian Science Monitor” van 22 november 1958 ¹⁾. De schrijver blijkt gebruik te hebben gemaakt van de gegevens, welke zijn verwerkt in het aan het eind van onze vorige bijdrage ²⁾ reeds vermelde rapport, dat is uitgebracht aan de Raad van Europa door *Maurice Lemaire*, oud-Minister en deskundige bij uitstek ten aanzien van alles wat met de Sahara verband houdt.

Whitcomb vermeldt met waardering dat Franse ingenieurs de laatste tijd belangrijke initiatieven hebben weten te ontwikkelen en nu met het plan zijn gekomen om door buisleidingen aardgas uit de Sahara te vervoeren naar

Spanje, Frankrijk en Engeland ³⁾. Sterker nog, de verwachting wordt uitgesproken dat Frankrijk binnen enkele jaren alleen al vanuit het Hassi Messaoud-gebied per jaar 2.500 mln. m³ gas op de markt zal kunnen brengen, in calorische waarde overeenkomende met 3,6 mln. ton kolen. Hiermede zou de helft van de produktie der Sowjet-Unie worden bereikt, doch slechts 1/100 deel der gasproduktie van de Verenigde Staten.

Voor het vervoer nu van dit gas is een geheel net van buisleidingen uitgedacht met zijlijnen naar Algiers en drie Spaanse havenplaatsen. Madrid, Barcelona, het zuiden van Frankrijk, Parijs en het industriële noorden zouden worden voorzien van gas met behulp van de naar Engeland lopende leiding. Zij zou zich vertakken in de richting van Luxemburg, België, Nederland en het gehele Rijngebied. Andere delen van Europa zouden met behulp van tankers

¹⁾ „Piped Sahara Gas for Europe?”.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 23 september 1959.

³⁾ Zij hadden wel wat erg lang in stilte gewerkt (their technical feasibility had been, during the last few years, hidden in a mist of uncertainty):

aan gas worden geholpen (in de Verenigde Staten is zulk een tanker bij wijze van proef in gebruik genomen). Voor de tankers zal \$ 400 mln. nodig zijn en voor het buisleidingennet \$ 700 mln., maar de verkoopprijs van aardgas, door buisleidingen aangevoerd, zou 20 pCt. lager liggen dan die van het tanker-gas.

Dan is er nog een derde plan voor de overbrenging van de nieuwe energie van de Sahara naar Europa en wel door de bouw van enorme elektrische centrales dichtbij de zuidelijke kust van de Middellandse Zee, door onderzeese kabels met Europa te verbinden, dat reeds over een gecoördineerde elektriciteitsvoorziening beschikt. Een van de allergrootste voordelen van dit plan acht men, dat in Europa zelf geen kostbare aanvullingen tot stand behoeven te worden gebracht, zoals buisleidingen en tankers waarvan de bouw bovendien heel wat tijd zou vergen. Plaatselijke gesteldheden, seizoeninvloeden en de vraag van dag en nacht zouden verder geen rol spelen, wat naar het oordeel van de voorstanders van dit derde plan een reden temeer is om het met groot enthousiasme te kunnen aanbevelen.

De pleitbezorgers van welk plan dan ook — zegt Whitcomb aan het eind van zijn beschouwingen — hebben voor de uitvoering ervan hun hoop gericht op de thans aan het bewind zijnde Regering. Zouden de socialisten weer aan de macht komen, dan zou het grootse idee verzinken in een moeras van „state-faction, subsidies and government debt“.

Is Frankrijk ertoe in staat?

Zoals de situatie momenteel is, kunnen wij zeggen dat de werkzaamheden verbonden aan de exploratie van het Sahara-gebied tot een goed einde zijn gebracht. De eerste hoeveelheden olie hebben, ondanks sabotagepogingen van de zijde der Algerijnse tegenstanders van Frankrijk, de Middellandse Zeekust bereikt en, nu de buisleiding van het rijke Hassi Messaoud-gebied naar Bougie gereed is gekomen, zal voortaan alles veel vlotter gaan.

Frankrijk heeft voor de voltooiing van dit project \$ 25 mln. kunnen lenen van de Wereldbank en eenzelfde bedrag van Amerikaanse banken en verzekeringsmaatschappijen. Maar daarmee is zelfs nog geen begin gemaakt met het transport van aardgas en met behulp daarvan wil men toch het Europese energietekort geheel opheffen. Dat was immers de teneur van het aan de Raad van Europa uitgebrachte rapport. Wij behoeven er geen doekjes om te winden: aan de verwezenlijking van dit grootse plan staan, naar zal blijken, grote, bijna onoverkomelijke moeilijkheden in de weg. Technische, financiële, economische en politieke problemen vragen nog om een oplossing. En die oplossing zal moeten worden gevonden!

Het in de Sahara ontdekte aardgas is op de energiemarkt een nieuwe en uiterst belangrijke factor, aldus het rapport van een gemengde commissie van de Hoge Autoriteit en van de Ministerraad van de E.G.K.S. (3 juni 1959), hoewel het vervoer nog een vraagstuk is. Inderdaad is het zo, dat Franse deskundigen de gegevens bestuderen die twee onderzoekschepen hebben verzameld over de mogelijkheden om een buisleiding voor aardgas — dus niet voor olie — aan te leggen vanuit de Sahara naar Frankrijk en andere Westeuropese landen. Gezocht wordt naar de beste en tevens goedkoopste route voor de gasbuis, die onder water de Middellandse Zee of ten minste de Straat van Gibraltar moet kruisen.

Het gaat hier om aardgas bij Hassi Rmel in de Sahara, ongeveer 500 km ten zuiden van Algiers en om een geschatte reserve van 1.000 mrd. m³ gas. Beslissingen zijn er nog niet gevallen, doch ook als besloten zou worden tot het aanleggen van een aardgasbuisleiding als hier bedoeld, zullen er nog heel wat jaren moeten verlopen, voordat er in West-Europa zelf een net van buisleidingen tot stand zal zijn gebracht. Dit wat de technische kant van het geval betreft.

Wat de financiële kant van het probleem aangaat moge er aan worden herinnerd dat er alleen reeds in 1958 voor fr. 74 mrd. in de exploitatie werd geïnvesteerd. De Franse Staat en Franse particulieren hebben hiervoor niet minder dan fr. 60 mrd. bijgedragen (Minister Soustelle, 8 april 1959). Andere berichten spreken zelfs van fr. 84 mrd. en voor 1959 van een bedrag van fr. 135,5 mrd., waarvan fr. 41 mrd. voor exploratiedoeleinden, fr. 23,1 mrd. voor de ontginning van reeds ontdekte olievelden, fr. 20 mrd. voor de bouw van opslaginstallaties en fr. 51,5 mrd. voor het leggen van twee oliebuisleidingen van de olievelden van Hassi Messaoud in de oostelijke Sahara en Edjeleh in de zuidelijke Sahara naar de kust. Geen wonder dat er sprake is van het aangaan van een buitenlandse lening, groot f. 600 mln., waarvan f. 200 mln. voor de petroleumindustrie. En het zal bij deze lening zeker niet kunnen blijven, zoals trouwens reeds gebleken is ⁴⁾.

Ook de economische moeilijkheden zullen zonder enige twijfel zeer groot blijken te zijn, vooral ook als Frankrijk — naast aardgas — in belangrijke hoeveelheden olie van de hand zou willen doen. Dan komt niet alleen de petroleumvoorziening van het ogenblik door buitenlandse maatschappijen in het gedrang, maar ontstaan ook intense moeilijkheden voor de produktielanden in het Nabije Oosten, vanwaar West-Europa momenteel een groot deel van de benodigde olie betreft. Dit klemt te meer nu ook de uitvoer van olie door de Sowjet-Unie steeds grotere afmetingen gaat aannemen. De produktie steeg er van 42 mln. ton in 1951 tot niet minder dan 113,5 mln. ton in 1959.

Welke spanningen door de geschetste Franse petroleumpolitiek zullen worden opgewekt, valt moeilijk te zeggen, maar wie er zich ook rekenschap van geeft met welke bijna onoplosbare politieke problemen dit land te worstelen heeft:

1. de slepende strijd in Algerije en de door vele vijanden van Frankrijk gesteunde actie van het Algerijnse bevrijdingsfront, dat zijn zetel in Kairo heeft;
2. de van daaruit gevoerde anti-koloniale propaganda onder leiding van President Nasser;
3. de acties der aan de Sahara grenzende landen tot vergroting van hun gebieden met delen van de Sahara ⁵⁾;
4. toenemend verzet tegen de voorgenomen kernproeven in de Sahara, zelfs van de zijde van een Staat, die tot de Frans-Afrikaanse gemeenschap behoort;
5. verontrusting over een en ander bij de andere westelijke landen, vraagt zich toch wel af, of Frankrijk er alléén in zal kunnen slagen, hieruit zegevierend te voorschijn te komen.

⁴⁾ De Franse olie-onderneming C.R.E.P.S. (Comp. de recherches et d'exploitation de pétrole au Sahara), waarin de Kon. Shell voor 35 pCt. deelneemt, gaat een bedrag van f. 962 mln. (persbericht 8 september 1959) lenen.

⁵⁾ Men zie hiervoor „Olie in de Sahara“ in „E.-S.B.“ van 9 oktober 1957.

Maar staat Frankrijk alleen?

Ten einde op deze vraag te kunnen antwoorden, willen wij er in de eerste plaats aan herinneren dat in een artikel: „Op zoek naar nieuwe olie” in „The Manchester Guardian” van 30 januari 1957 werd geschreven, dat Groot-Brittannië in staat moet zijn om zich binnen ongeveer zes jaar grotendeels onafhankelijk te maken van de olielagen in het Nabije Oosten. De Sahara, Europa en Canada bieden grote mogelijkheden. Andere gebieden, die eventueel als vervangers dienst kunnen doen, moeten aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zij moeten niet te ver weg liggen; er moeten zekere garanties bestaan dat de desbetreffende regeringen Groot-Brittannië politiek goed gezind zijn en dat zij niet door te hoge belasting op de olie de financiering van verdere uitbreiding onmogelijk maken; bij het vervoer moet een mogelijk vijandige macht geen spaak in het wiel kunnen steken. Dat is duidelijke taal! In het artikel werd verder gesproken over het Sahara-project, waarin in 1957 f. 160 mln. zou worden geïnvesteerd. Het zal ongetwijfeld mogelijk zijn — zo schreef men in dit verband — om Groot-Brittannië door middel van een buisleiding onder het Kanaal te verbinden met het te scheppen systeem van buisleidingen op het Continent.

Schreef „The Manchester Guardian” onder de verse indruk van de mislukte poging van de Engelsen en de Fransen om het Suez-kanaal in handen te krijgen? Wie zich door zulk een gedachte zou laten leiden doet er goed aan, ook kennis te nemen van de inhoud van een artikel in „The Financial Times” van 24 juli 1958 onder de titel: „Op zoek naar „veilige” olie”. Dat was ongeveer anderhalf jaar later, toen men heus wel over de teleurstelling van november 1956 heen was!

Voor de Engelsen, die ook in Iran zeer droevige ervaringen hebben opgedaan, is de aardigheid er, wat het Nabije Oosten betreft, glad af. Dat staat wel vast en het is er zeker niet beter op geworden toen Italië (en ook Japan) besloot, concessies in het Nabije Oosten aan te vragen onder gunstiger voorwaarden voor de produktielanden dan de bekende „fifty-fifty”-regeling, welke langzamerhand in het Nabije Oosten algemeen was gaan gelden. Interessante bijzonderheden omtrent de financiële verhoudingen, welke hierbij op het spel werden gezet, verschaft ons een artikel in de „Basler National Zeitung” van 25 juni 1957, maar voor ons doel is in feite voldoende te constateren, dat van het nemen van belangrijke initiatieven en van het uitvoeren van groots opgezette plannen als bijv. door Anton Zischka aangeduid, gedurende de laatste jaren geen sprake meer is geweest.

Men houdt — naar wij het zien — de zaak gaande, maar richt zijn belangstelling in toenemende mate op andere gebieden en met name op de Sahara en op Libië, de Benjamin onder de produktiegebieden. Volgens een bericht in „The New York Herald Tribune” van 25 juli 1959 hebben acht Amerikaanse en vier andere maatschappijen uit Engeland, Frankrijk en Nederland olievoorraden in de Libische woestijnstreken aangetroffen. Maar ook voor de exploitatie van het vloeibare goud in de Sahara blijken zich tal van buitenlandse ondernemingen sterk te interesseren. Egypte — zo zegt het blad verder — zal steeds minder de mogelijkheid hebben om door afsnijding van het verkeer door het Suez-kanaal de Europese energievoorziening een klap toe te brengen.

Neen, wat de belangstelling van de zijde van machtige petroleummaatschappijen betreft, heeft Frankrijk waarlijk niet te klagen. Het is voor Frankrijk om diverse redenen

van vitaal belang dat het goede relaties met deze maatschappijen zal weten te onderhouden. Er is ook nog van andere relaties sprake en wel van die van de Ruhrgas A.G., die sterk geporteerd blijkt te zijn voor de exploitatie van de aardgasvoorraden in de Sahara en voor het transport naar Duitsland, met de zusteronderneming „Gaz de France”. De winning van aardgas — aldus de directie van de Duitse onderneming — zal de energievoorziening van Europa sneller revolutioneren dan de kernenergie. Zij acht het zeker dat in Midden-Europa een supra-regionaal aardgasnet zal worden geschapen (N.R.Ct. van 4 juli 1959). En daarmee zijn wij tot ons uitgangspunt teruggekeerd.

De plannen voor het aanleggen van een aardgasleiding van het Nabije Oosten naar West-Europa zijn — daar wijst wel alles op — van de baan. Krijgt de Sahara betere kansen? Wij hebben het af te wachten als ook of er voor de uitvoering van alles wat met de winning van aardgas in de Sahara verband houdt, een goed georganiseerde samenwerking van de onderscheidene belanghebbenden tot stand gebracht zou kunnen worden, zoals die o.a. zeer krachtig is bepleit in het rapport inzake de toenemende Europese behoeften aan energie, dat door een groep deskundigen, onder voorzitterschap van Sir Harold Hartley, werd samengesteld op verzoek van de O.E.E.C. (juni 1956). De pijnlijke ervaringen met het olie- en kolenkartel in West-Duitsland zeer onlangs opgedaan, wijzen niet in een goede richting. Maar in het onderhavige geval gaat het om de energievoorziening van geheel West-Europa, welke voorziening — zoals wij hebben gezien — aan grote gevaren bloot staat. Moge het oude werelddeel de krachten weten op te brengen om dit alles beheersende probleem tot een oplossing te doen komen! Dat zou meer dan een eresaluut waard zijn. Europa zou er boven zichzelf door worden verheven!

Haarlem.

F. S. NOORDHOFF.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

De werkzaamheden van de Stichting Studiecentrum voor Administratieve Automatisering zijn thans zover gevorderd, dat een aanvang kan worden gemaakt met de eerste cursussen. In het programma, dat dezer dagen is verschenen, worden de volgende aangekondigd:

1. een voorlichtingsconferentie over administratieve automatisering voor directeuren en topfunctionarissen;
2. een oriënteringscursus omtrent elektronische informatieverwerkende machines voor administrateurs, accountants en andere functionarissen, die direct of indirect bij de invoering van de machine betrokken zijn;
3. een oriënteringscursus omtrent niet-elektronische administratiemachines;
4. een cursus „Behoeftenanalyse en systeemontwerp” ter opleiding van voor-onderzoekers (systeemanalysten);
5. een aanvullende technische cursus voor niet-technici.

Het adres van het Studiecentrum luidt: Apollo-laan 151, Amsterdam, waar het cursusprogramma te verkrijgen is.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Wie het verloop van de goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank in de eerste negen maanden van 1959 zou willen bezigen als een maatstaf voor de ontwikkeling van de externe positie van de gulden, zou bepaald bedrogen uitkomen. Want weliswaar vertonen deze reserves in genoemde periode een daling met ruim f. 430 mln., maar dit is aan bijzondere factoren toe te schrijven. In februari werden de uit de liquidatie van de Europese Betaalings Unie voortvloeiende vorderingen (ruim f. 400 mln.) door de Staat overgenomen, hetgeen de deviezenvoorraad van de Bank een dienovereenkomstige vermindering deed ondergaan. In april leverde de Bank ruim f. 200 mln. deviezen die moesten dienen om een aantal financiële instellingen in staat te stellen van de Wereldbank een door de Nederlandse Staat uitgegeven lening over te nemen.

En uit de jongste weekstaat van De Nederlandsche Bank (die per 5 oktober 1959) alsmede uit het hierbij gepubliceerde communiqué blijkt, dat wederom een bijzondere factor geleid heeft tot een vermindering van onze officiële goud- en deviezenreserves. Ditmaal betreft het de verkoop van f. 130 mln. goud aan de Staat, die dit goud nodig had in verband met de verhoging van het quotum in het Internationale Monetaire Fonds van \$ 275 mln. tot \$ 412,5 mln. Eén kwart van deze verhoging moest in goud worden gestort, het resterende gedeelte door de afgifte van renteloos schatkistpapier. Daar het goudverlies ad f. 130 mln. gepaard gaat met een vermeerdering van onze trekkingsrechten op het I.M.F. met bijna f. 650 mln., mag ook uit deze vermindering van onze goud- en deviezenvoorraad niet tot een verzwakking van de externe positie van de gulden worden geconcludeerd.

Houdt men met al deze bijzondere factoren, waarmee in totaal ruim f. 730 mln. gemoeid is geweest, rekening, dan verliest de hierboven gesignaleerde achteruitgang van de goud- en deviezenreserves met f. 430 mln. haar betekenis. Hierbij komt nog, dat de deviezenreserves in handen van de handelsbanken in de eerste zeven maanden van 1959 een netto-toeneming met ca. f. 600 mln. te zien hebben gegeven.

Wat laatstgenoemde factor betreft, men kan thans nog niet nagaan of, en in welke mate, de banken de laatste tijd hun toevlucht hebben moeten nemen tot het repatriëren van hun buitenlandse vorderingen met een deviezenkarakter, zulks onder invloed van de krapte op de geldmarkt. Ondanks de aankoop van f. 130 mln. goud is het saldo van de Schatkist in de week eindigend 5 oktober met f. 113 mln. toegenomen. Zonder deze aankoop zou de stijging dus ruim f. 250 mln. hebben bedragen. Dit staat in verband met de betaling van vennootschapsbelasting, welke de geldmarkt zeer krap heeft gemaakt. De toeneming van de bij de Bank opgenomen voorschotten (van f. 32 mln. tot f. 92 mln.) alsmede de verkoop aan de Bank van schatkistpapier (f. 95 mln.) getuigen overduidelijk van deze krapte.

De kapitaalmarkt.

De Amerikaanse Regering heeft deze week \$ 2 mrd. schatkistbiljetten met een looptijd van iets minder dan 5 jaar en een rentevoet van 5 pCt. aangeboden. De belangstelling voor deze biljetten is zo groot geweest dat er voor \$ 11 mrd. werd uitgeschreven. Afgewacht moet nu worden of deze lening een soortgelijk effect op de Amerikaanse obligatiemarkt zal hebben als de 6 pCt. Nationale Woningbouwlening 1957 indertijd in ons land heeft gehad.

14-10-1959

In de aandelensector van de Nederlandse beurs hebben zich in de verslagweek geen schokkende ontwikkelingen voorgedaan. Op de obligatie-markt kwamen de eerste noteringen tot stand van de 4½ pCt. obligaties Amsterdam en Rotterdam, en wel op 98½ pCt., d.i. ½ pCt. onder de inschrijvingskoers. Het is een publiek geheim dat de emitenten grote posten van deze obligaties op aantrekkelijke voorwaarden aanbieden, onder de conditie dat zij de eerste drie maanden niet van de hand gedaan worden. Dat de gemeenten niet het privilege van mislukte emissies bezitten, maar dat dit lot ook aan uitgaven van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten beschoren kan zijn, blijkt uit het resultaat van de aanbieding van f. 50 mln. rentespaarbrieven ten laste dezer instelling. Hierop heeft de inschrijving van 10 augustus t/m 30 september opengestaan, terwijl de Bank zich de mogelijkheid meer te moeten voorbehouden om het bedrag van de lening te verhogen. In feite is er evenwel slechts voor ca. f. 25 mln. van deze stukken geplaatst.

In de laatste weken zijn er weer verschillende symptomen kenbaar geworden van de toenemende vereuroperisering van het kapitaalverkeer. In de eerste plaats kan geweest worden op de introductie van een aantal Franse en Italiaanse aandelen op de Duitse beurzen en te Brussel. De Amsterdamse beurs vertoont in dit opzicht een opvallende afzijdigheid. In de tweede plaats zijn er weer verschillende berichten over de ontwikkeling van beleggingsfondsen met een (qua samenstelling van de effectenportefeuille of van het bestuur) Europees karakter. De Europese beleggingsfondsen, waarvan de deelhebbersbewijzen ook ter beurze van Amsterdam zijn genoteerd, vertonen een respectabele groei. Zo is het vermogen van Europafonds I in de eerste acht maanden van het jaar toegenomen van bijna DM 21 mln. tot DM 52 mln. Het vermogen van Eurunion is van ult. maart tot ult. augustus gestegen van f. 32 mln. tot f. 63 mln. Wat dit laatste fonds betreft, de waarde der Nederlandse effecten maakt hier ruim 21 pCt. uit van het totaal der in effecten belegde middelen. De belangrijkste plaats nemen de Franse effecten, met 27 pCt., in.

De toenemende populariteit van het Franse aandeel moge ook blijken uit de oprichting door een internationaal samengestelde bankgroep, waarin ook Nederland is vertegenwoordigd, van een beleggingsfonds waarin uitsluitend Franse effecten zijn opgenomen (France-Investissement).

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	1 jan. 1959	2 okt. 1959	9 okt. 1959
Algemeen		255	302	302
Internat. concerns		375	434	436
Industrie		174	225	225
Scheepvaart		151	152	155
Banken		138	179	176
Indon. aand.		103	133	134
Aandelen				
Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 154,30	f. 153,—	
Unilever	452	643½	647½	
Philips	493%	633½	642	
A.K.U.	262	371½	374½	
Kon. N. Hoogovens	341	578½	582	
Van Gelder Zn.	193	240¼	240¼	
H.A.L.	158½	159	159½	
Amsterd. Bank	253½	315¼	314¼	
Ver. H.V.A. Mij-en	131½	148¼	146¼	
Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.		59	57	57
3½ pCt. 1947		90½	92½	92½
3½ pCt. 1955 I		87½	89½	89½
3 pCt. Grootboek 1946		88½	90½	90½
3 pCt. Dollarlening		90¼	90½	89¼
4½ pCt. Nederland 1958		99½	100½	100¼
Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI		90½	95	95½
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954II/III		91½	87½	87½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen		89	93	93
3½ pCt. Philips 1948		95	95½	92
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank		83½	88½	87¾
6 pCt. Natl. Woningb.len. 1957		110	109	108¾
New York				
Aandelenkoersgemiddelde				
Dow Jones Industrials		588	637	637

M. P. GANS.

De N.V. TWENTSCHE TEXTIEL MAATSCHAPPIJ

zoekt een

ECONOMISCH STAFFUNCTIONARIS

aan wie het administratief-financiële beheer der onderneming kan worden toevertrouwd.

Behalve het leidinggeven aan administratieve afdelingen wordt van hem verwacht, dat de directie, mede door middel van een in te voeren budgettering, de benodigde adviezen en informatie ontvangt voor een efficiënt bedrijfsbeheer, zowel op het gebied der productie als op dat van de verkoop en financiering.

Gedacht wordt aan een *ervaren* bedrijfs-econoom of iemand met een gelijkwaardige, in de praktijk, verkregen kennis.

Uiteraard dient de functionaris voor deze zelfstandige en verantwoordelijke werkring in persoonlijk opzicht ook van voldoende formaat te zijn. Leeftijd tenminste 30 jaar.

*Geboden wordt een levenspositie in een voor-
aanstaand bedrijf. Een woning is beschikbaar.*

Eigenhandig, niet met balpen, geschreven brieven met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring, levensloop en reden van de sollicitatie te richten aan de Directie van de N.V. Twentsche Textiel Maatschappij, Postbus 82, Enschede.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

Ondergetekende delen mede, dat op

donderdag, 15 oktober 1959

ter beurze van Amsterdam
zal aanvangen de verhandeling van nominaal:

F 10.000.000,—

4 $\frac{1}{4}$ %

31-jarige Obligaties der lening 1958

ten laste van de

gemeente Eindhoven

Exemplaren van een Bericht dienaangaande, zijn bij
ondergetekenden verkrijgbaar.

**FIRMA F. STAAL
BANKIERSKANTOOR STAAL & Co. N.V.**

Amsterdam, 14 oktober 1959
's-Gravenhage

U reageert op annonces in „E.-S.B.”?

Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!

thans weekblad

waarmee dit speciaal op de particuliere belegger ingestelde tijdschrift zeer aan actualiteit wint.

Publiceert thans ook 1x per 14 dagen de **koersen van incourante fondsen**, verstrekt door de Nederl. Credietbank N.V.

Abonnementen (per jaar f 19,—; per kwartaal f 5.50) kunnen elk kwartaal ingaan en dienen te worden opgegeven bij de Administratie van Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 september 1959

Kas, Kassiers en Dag- geldleningen . . . f	92.873.204,02	Kapitaal f	49.000.000,—
Nederlands		Reserve „	22.000.000,—
Schatkistpapier „	422.200.000,—	Bouwreserve „	1.000.000,—
Ander Overheidspapier „	92.199.258,99	Deposito's op Termijn „	433.483.478,43
Wissels „	65.699.861,03	Crediteuren „	776.675.941,14
Bankiers in Binnen- en Buitenland. „	87.383.554,02	Geaccepteerde Wissels „	175.522,33
Effecten, Syndicaten en Waarden. „	67.229.838,70	Door Derden	
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten „	36.323.095,15	Geaccepteerd „	12.633,98
Debiteuren „	451.719.479,—	Kassiers en genomen daggeldleningen „	7.000.000,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten). „	7.266.572,76	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	38.547.287,79
Gebouwen. „	5.000.000,—		
	<u>f 1.327.894.863,67</u>		<u>f 1.327.894.863,67</u>

Bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken is plaats voor een

ORGANISATIEMEDEWERKER

die zal worden belast met structuur-, formatie, werkmethoden — en andere efficiency-onderzoeken bij in hoofdzaak beleids- en administratieve onderdelen. Bezoldiging (afhankelijk van ervaring en opleiding) in de rang van hoofdcommies/hoofdcommies A (max. resp. f 799,— en f 888,—) of referendaris (max. f 1043,—). Standplaats: 's-Gravenhage. Vereist: tenminste middelbare schoolopleiding. Academische (b.v.k. economische) vorming en/of organisatie-ervaring strekt tot aanbeveling. Leeftijd: b.v.k. 30 tot 45 jaar. Volledige eigenhandig geschreven sollicitaties onder no. 1893/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) in te zenden aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

GEMEENTE ROTTERDAM

Op het kantoor van de gemeenteontvanger kan een

hoofdcommies

worden geplaatst, die belast zal worden met de leiding van het eerste bureau (centrale kas en boekhouding). De te benoemen functionaris zal tevens als loco-ontvanger optreden.

Maximumleeftijd 45 jaren.

Vereist: Het bezit van het diploma h.b.s. 5 j. c. of een daarmee gelijk te stellen opleiding, de akte Gemeente-financiën en het Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie (of M.O. Boekhouden); moet beschikken over ruime praktische ervaring.

Salarisgrenzen f 7.382,- - f 9.640,-.
Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Bij gebleken geschiktheid kan bevordering tot de rang van eerste hoofdcommies in uitzicht worden gesteld (maximumbezoldiging f 10.689,-). Aan het loco-ontvangerschap is een toelage verbonden van f 500,- per jaar.

Aan gehuwden worden in het algemeen de reis- of pensionkosten en verhuiskosten vergoed.

Uitvoerige sollicitaties te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis.

Inzending binnen 14 dagen onder no. 393.

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

PENSIOEN-RISICO

biedt een nieuwe verzekering van weduwenpensioen.

De algemene weduwen- en wezenwet geeft in vele gevallen een weduwe slechts gedurende een korte periode recht op een wettelijke uitkering. Pensioen-Risico stelt voor werkgevers de mogelijkheid open een tijdelijk weduwenpensioen van f. 1326,- per jaar voor de echtgenoten van hun werknemers te verzekeren, ingaande zodra de wettelijke uitkering wordt gestaakt en eindigende uiterlijk bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar.

De premie voor deze verzekering is verschuldigd tot de 50-jarige leeftijd van de echtgenote van de verzekerde werknemers bedraagt: f. 15,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering wordt beëindigd bij hertrouw van de weduwe; f. 25,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering bij hertrouw blijft doorlopen of wordt toegekend, omdat de wettelijke uitkering wegens hertrouw wordt beëindigd.

Le Penseur

Rodin

De wondere associatie van denkende mens
en dienstbare machine verwezenlijkt door

ponskaartenmachines
electronische rekenmachines
rekencentrum

ADMINISTRATIE- EN STATISTIEK-
MACHINE MIJ., N.V. AMSTERDAM

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE
„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELT - HAARLEM

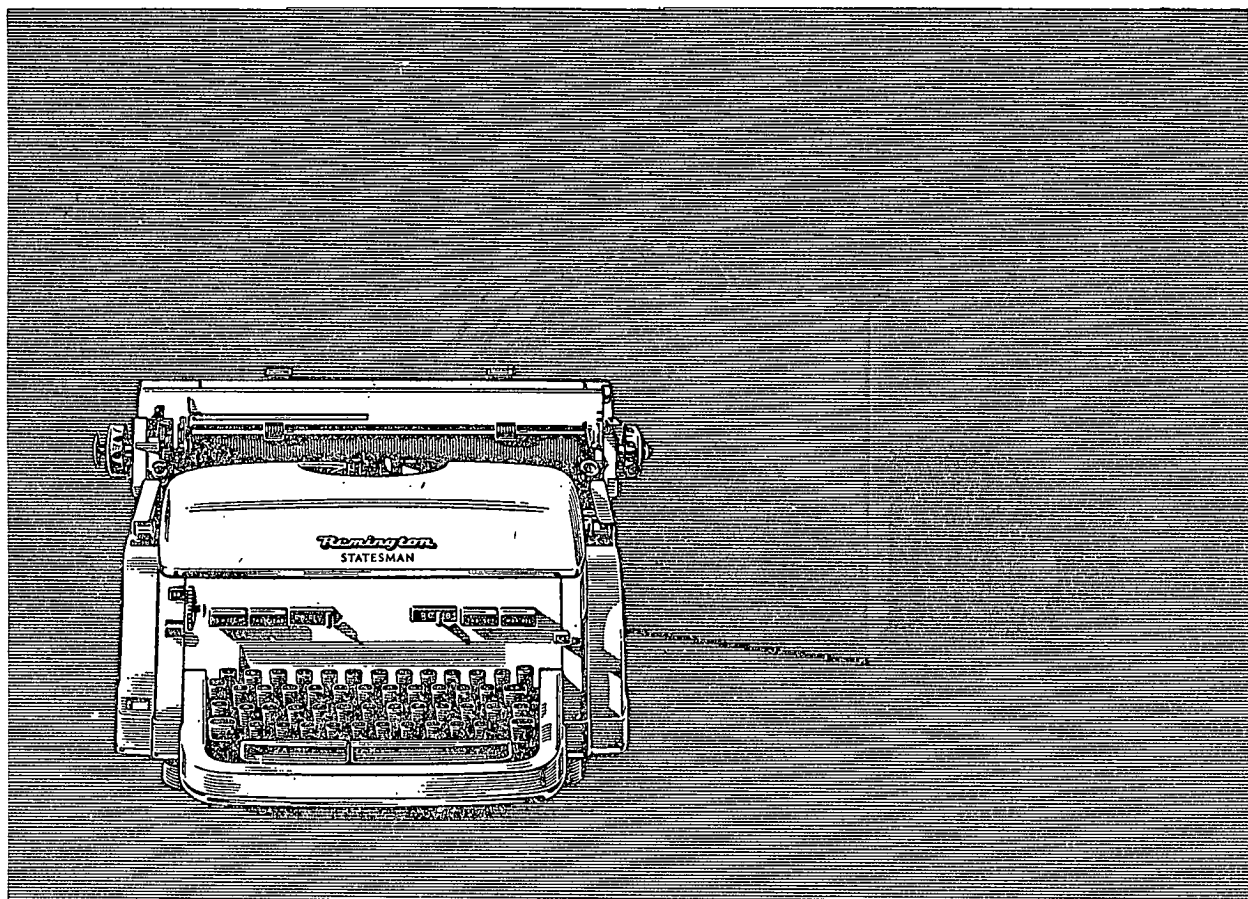

Amsterdamsche Bank

Geconsolideerde Maandstaat per 30 SEPT. 1959

	in duizenden guldens			in duizenden guldens	
	31-8-59	30-9-59		31-8-59	30-9-59
<i>Debet</i>			<i>Credit</i>		
Kas, kassiers en daggeldleningen	136.502	150.398	Kapitaal	90.010	90.010
Nederlands schatkistpapier	601.166	550.511	Reservefonds	49.000	49.000
Ander overheidspapier	107.271	101.334	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962	25.000	25.000
Wissels	150.445	141.198	Deposito's op termijn	425.155	441.478
Bankiers in binnen- en buitenland	201.897	219.091	Crediteuren	1.357.814	1.332.331
Effecten en syndicaten	43.213	43.568	Geaccepteerde wissels	35.456	32.832
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	90.698	91.368	Door derden geaccepteerd	531	296
Debiteuren	712.888	743.541	Overlopende saldi en andere rekeningen	81.049	85.901
Deelnemingen (incl. voorschotten)	19.935	15.839			
Gebouwen, safe-inrichtingen en inventarissen (f. l.-)					
	2.064.015	2.056.848		2.064.015	2.056.848

Wij presenteren de onvergelykelijke elektrische schrijfmachine met typografisch schrift

STATESMAN

ELECTRISCHE SCHRIJFMACHINE

Handelsmerk

De Remington Statesman... een combinatie van schoonheid en functionele volmaaktheid. Het typografisch schrift geeft persoonlijk karakter en warmte aan Uw correspondentie en een ongeëvenaarde type-snelheid, gemak en prestatie.

De exclusieve automatische terugsteltoets en de plaatsaanwijzer maken het tijdrovende raadplegen van tabellen en spaties tellen overbodig... Zijn natuurlijk oplopend toetsenbord, zijn snel verspringmechanisme en

zijn op het principe van rollagering berustende wagengeleiding geven U grote snelheid, gevoegd bij de voordelen van typografisch schrift.

Een verscheidenheid in karakteristieke lettertypen... kleuren... en ontelbare andere bijzonderheden van ontwerp en werking maken de Remington Statesman tot de schrijfmachine van deze eeuw, volkomen nieuw en volkomen anders!

Voor dit alles:

Remington Rand

Showrooms in de voornaamste steden.